

gümüşlük akademisi bahçeyazı okuma grubu

serbest okuma zoom buluşmaları

ütopya okumaları 2025-2026

1. (29) buluşma: 1 kasım 2025; cumartesi 14.00-17.30

hazırlayan: mustafa sütünlaş

okunan kitaplar:

* **ütopya** [*de optimo rei publicae statu deque nova insula utopia*](lat.)

thomas more (1478-1535), 1516'da latince yazılmış, sonra diğer dillere çevrilmiş bir yapıttır.

ilk kez ele alınan bir konu olmamakla birlikte ilk kez kullanılmış olan "yok ülke" [**ütopya hem hiçbir yerdir (ou-topia) hem de iyi bir yerdir (eu-topia)**]. anlamına gelen bir sözcükle tanımlanan bir başka yer, zaman, yaşamın anlatıldığı bir metaforik anlatıdır.

more'un bu kitabı aslında iki bölümdür. ilki mevcut "reel" zamanda ve adı belirtilmese de avrupa, özellikle ingiltere'deki devlet yönetimi ve tebaa ilişkisine dair önemli ve temel eleştirilerin ele alındığı bölümdür. ikinci bölüm ise bunların olmadığı ve zıddının yaşandığı, hayalî bir ada ülkesindeki yaşamı ve aynı konularda neler yapıldığı ve nasıl davranıldığını ortaya koymaktadır.

more bu yapıtında ütöpic bir devlet tasarımı ortaya koyar. bu devlette özel mülkiyet yoktur ve yasaktır. herkes devlet adına üretir. para geçerli değildir. üretilenlerden herkes ihtiyacı kadar alır. bireyler günde altı saat çalışır, geri kalan zamanlarını sanat ve bilimle uğraşarak geçirir. yöneticiler, tıpkı platon'un ideal devletinde olduğu gibi, çok sıkı bir eğitimle yetiştirilir.

*[ilginçtir, more ütopya sözcüğünü yaratmadan önce hayali adasını adlandırmak için başka bir sözcük kullanıyordu: **nusquam**. nusquam, latince "hiçbir yer", "hiçbir yerde" ve de "hiçbir durumda" demektir. dolayısıyla, şayet more kitabını bu adla yayımlayıp hayali adasına nusquam adını verseydi, böyle bir yerin varlık olasılığını inkar etmiş olacaktı. oysa more yeni bir düşünceyi, o dönemde avrupa'da yükselmeye başlamış olan yeni düşünce akımlarına ses verecek yeni bir duyguyu aktarmak istiyordu. (s:4)*

...

*ütopya düşüncesi, esasında antik dünyanın (yani yunanistan ve roma'nın) insanlığın entelektüel başarısının doruğu sayıldığı ve avrupalıların bu antik dünyayı model aldığı dönem olan **rönesans**'ın ürünüdür; ama aynı zamanda, insanın salt yazgısını kabul etmek üzere var olmadığının, geleceği inşa etmek için akıllı kullanmak üzere de var olduğunun keşfi üzerinden temellenen **hümanist bir mantığın** da sonucudur. (s:5)*

...

*more, utopia'sını yazarken **amerigo vespucci**'nin, **kristof kolomb**'un ve **angelo poliziano**'nun yenedünyaların ve yeni halkların keşfini anlattığı mektuplardan esinlenmişti; coğrafi genişlemenin öteki'nin keşfini ima etmesi kaçınılmazdı. (s:5)*

...

*utopia'nın sonunda, hythloday'in kız kardeşinin oğlu saray şairi **anemolius** tarafından yazıldığı belirtilen şiirde geçer. söz konusu şiiri meydana getiren altı mısradan, utopia adası konuşur ve başlıca üç özelliğini dile getirir:*

1) bilinen dünyanın uzağında, üçra bir yerdedir;

2) platon'un şehrini rakiptir ve ondan üstün olduğuna inanır, zira platon'un şehrinde

sadece ana hatlarıyla belirtilen şey, utopia'da zaten başarılmış halde sunulmaktadır;
3) utopia'nın sakinleri ve yasaları öyle harikadır ki buraya utopia yerine eutopia (iyi yer) demek gerekmektedir. (s:6) (00-Gregory Claeys - Ütopya Edebiyatı)]

* **güneş ülkesi** (citta del sol)

tommaso campanella (1568-1639), 1602' de italyanca kaleme alınan, 1613 yılında latince olarak yayımlanan bir yapıttır.

more' dan 90 sene sonra italya'da doğan campanella, hapisteyken güneş ülkesi'ni yazdı. bu yapıtta yine mevzut zamana eleştirel bir bakış hâkim olmakla birlikte yazarın gerçekten yaşama dair çeşitli önermelerinin söz konusu olduğu farklı bir dünya ve yaşam anlatılmaktadır. campanella da yapıtında platon'un politea'sını örnek alır. güneş ülkesi'nin yöneticileri aydın kişilerdir. ülkenin en yüksek yöneticisi filozof bir rahiptir. her birey, topluma yararlı olacak şekilde bir görev üstlenir. bu toplumda özel mülkiyet yasak olup, her şey ortaktır. güneş ülkesi değişkenlik ve devinime önem veren bir toplumdur.

campanella'yı deneysel bilim i, sosyal yeniliğin tüm haklarını koruduğu ve tüm dünyaya yaymak istediği adil ve dayanışmacı bir toplum projesine sokmaktan alıkoymaz. aşağı yukarı iki yüzyıl sonra bu boyut, campanella'nın ütopyasını, aydınlanma felsefesinin birçok temsilcisine ilham verdikten sonra ortaya çıkan sosyalist hareketin önemli düşünsel kaynaklarından biri haline getirecektir. campanella'mn formülü, "herkese isteği ölçüsünde, her yeteneğe ürettikleri ölçüsünde" dir. (01-armand mattelard – gezegensel ütopya tarihi (kehanetsel kentten küresel topluma), s: 62)

kitap, "hospitalier şövalyeleri'nin büyük ustadı ile cenevizli bir deniz kaptanı" arasındaki bir diyalog olarak sunuluyor. platon'un devlet'inden ve timaeus'un atlantis tasvirinden esinlenen eser, malların, kadınların ve çocukların ortaklaşa tutulduğu teokratik bir toplumu anlatıyor. ayrıca, astrolojik büyüün arapça bir büyü kitabı olan picatrix'teki **adocentyn** şehri'ne de benziyor. eserin son bölümünde campanella, astrolojinin örtülü diliyle, ispanyol krallarının papa ile ittifak halinde, ilâhi bir plan'ın araçları olmaya mahkûm olduklarını kehanet ediyor: gerçek inancın nihâi zaferi ve tüm dünyaya yayılması. birisi campanella'nın yalnızca yeni dünya'nın fethini düşündüğünü iddia edebilirken, bu kehanetin güneş şehri'nden kısa bir süre önce yazılmış *ispanya'da monarşi* adlı eserin ışığında yorumlanması gerektiği anlaşılıyor. bu eserde campanella, teokratik bir monarşi tarafından yönetilen birleşik ve barışçıl bir dünya vizyonunu ortaya koyuyor.

yedi sur çemberiyle korunan ve savunulan şehir, tepesinde bir tapınak bulunan bir tepe üzerine inşa edilmiştir. şehrin surları, farklı önemli bilgi alanlarını temsil eden resimlerle boyanmıştır. bunlar arasında göklerin ve yıldızların, matematiksel figürlerin, yeryüzündeki her ülkenin ve insanlığa gelene kadar mineral, bitki ve hayvan alemlerinin tüm harikaları ve sırlarının çizimleri yer alır: altıncı çemberin iç duvarında mekanik sanatlar ve mucitleri tasvir edilmiştir. dış duvarda ise yasa koyucular tasvir edilmiştir; cenevizli denizci, Hz. İsa'yı ve on iki havariyi, Musa, Osiris, Jüpiter, Merkür ve Muhammed'in yanında, "büyük bir onur yeri"nde tanınmaktadır. herkes her türlü işi bilmeli ve ardından en yetenekli olduğu işi yapmalıdır. hizmetçileri yoktur ve hiçbir hizmet değersiz görülmez. aşağılık saydıkları tek şey aylıklıktır ve bu şekilde çalışmanın onurunu yüceltmeye ve hareketsizlik ve ahlaksızlıkla bağlantılı saçma bir asalet anlayışını yıkmaya başlarlar. işler tüm vatandaşlar arasında bölüştürüldüğünden, her vatandaş günde yalnızca dört saat çalışmaktadır. vatandaşların hiçbir şeye sahip olmadığı, aksine her şeyin ortak olduğu görülmektedir. toplum, rüzgârsız ve yelkensis seyredabilen gemiler ve atı yalnızca ayaklarla yönlendirerek ellerin serbest

kalmasını sağlayan üzengiler gibi birçok icat kullanmaktadır. campanella'nın "zor ve meşakkatli" olarak tanımladığı toplumun bir özelliği de eşler topluluğudur. bu, vatandaşların üreme sorununa benimsediği çözümdür. cinsel üreme, ebeveynlerin fiziksel ve ahlaki niteliklerine ve bir astrolog tarafından belirlenen uygun bir gebe kalma zamanının seçimine ilişkin katı kurallara uymalıdır. böyle bir birliktelik, kişisel, duygusal veya tutkulu bir ilişkinin ifadesi değil, üremenin toplumsal sorumluluğu ve kolektif topluluğa duyulan sevgiyle bağlantılıdır. vatandaşların dini inançları, hristiyanlığın temel prensiplerini (ruhun ölümsüzlüğü ve ilahi takdir gibi) içermesine rağmen, şehir ile yıldızlar arasında bir tür geçişme kuran doğal bir din oluşturur. tapınak açıktır ve duvarlarla çevrili değildir. üzerine göksel ve yersel bir kürenin yerleştirildiği sunak, güneş biçimindedir. dualar göğe doğru yöneltilir. tapınağın en yüksek kısmında bulunan hücrelerde yaşayan yirmi dört rahibin görevi, yıldızları gözlemlemek ve astronomik aletler kullanarak tüm hareketlerini hesaba katmaktır. nesil ve tarım laboratuvarları için en uygun zamanları belirlemek ve bu şekilde tanrı ile insanlar arasında aracılık yapmak onların görevidir.

* yeni atlantis

francis bacon(1561-1626) yazım: 1624/26; yayım:1638. yine bir ada ülkesinde süren yaşamın daha çok teknik özellikleri itibariyle farklı bir toplum yaşamını sürdürdüğü ideal bir yaşam, bir özel enstitünün felefi ve bilimsel çalışmalarının anlatıldığı ve tamamlanmamış bir yapıttır.

roman, peru'nun batısında bir yerde pasifik okyanusu'nda kaybolduktan sonra bir avrupa gemisinin mürettebatı tarafından keşfedilen hayali bir ada olan **bensalem**'i tasvir eder. kısaca adanın gelenek göreneklerini ve solomon'un evinin diğer kurumlardan ayrılan yönlerini anlatır. toplumun ve adanın tarihinin birçok yönü tanımlanmıştır. mesela hristiyan dini adaya incil'in bir kopyası olarak gelmiştir ve isa'nın yükselişinden birkaç yıl sonra "ailenin bayramı" olarak bilinen kültürel bir şölende havari aziz bartholomew'in (saint bartholomew) mektubu mucizevi bir şekilde ortaya çıkmış ve tanrı, yaratılışın eserlerini ve onların sırlarını bilme ve ilâhi mucizeleri, doğa eserlerini, sanat eserlerini ve her türlü empoze ve illüzyonları ayırt etme lütfunu solomon'un evi'ne vermiştir. adada bir sürü araç, metot, bilimsel araştırma solomon'un evi tarafından kullanılmıştır. muhataplar arasında yabancılar evi valisi yahudi joabin ve solomon'un evi başkanı bulunmaktadır. bensalem sakinleri, yüksek ahlaki bir karaktere ve dürüstlüğe sahip olarak tanımlanır, bireylerden herhangi bir ödeme kabul etmez, adanın sakinleri tarafından söylendiği gibi, iffetli ve dindar olarak tanımlanır:

"ama şimdi beni dinleyin, size ne bildiğimi anlatacağım. dünyada, bensalem gibi iffetli bir ulusun olmadığını anlayacaksınız. bütün kirlilik ve kokuşmuşluktan uzak, dünyanın bakiresi. avrupalı kitaplarınızdan birinde, zina ruhu'nu görmek isteyen mukaddes bir keşiş okuduğumu hatırlıyorum ve orada ona küçük çirkin bir etiyopyalı göründü. ancak, bensalem'in iffet ruhunu görmek isteseydi, ona çok güzel bir melek gibi görünürdü. çünkü ölümlü erkeklerin arasında iffetli kafaları olanlar kadar adil ve takdire şayan birileri yoktur. bu nedenle onların yanında kerhanelerin, kahpelerin ve buna benzer şeylerin yeri yoktur."

kitabın sonlarına doğru, solomon'un evi başkanı, solomon'un evi'nin tüm bilimsel başarılarını göstermek için avrupalı ziyaretçilerden birini evine davet ediyor. burada, doğayı anlamak için baconian metoduyla (bacon metodu) deneyler yapılır ve toplanan bilgiler toplumun iyiliği için kullanılır. metot şöyledir:

- kuruluşların nitelikleri
- çalışmalar için yapılan hazırlıklar

- sorumluların atandığı çeşitli istihdam ve işlevler
- uyguladıkları kurallar, yaptıkları işler ve törenler

insan keşfinin ve bilgisinin geleceğine dair bir bakış dile getirilir. ideal mekânın (“solomon’un evi”) ve organizasyonu ortaya konuşur, hem uygulamalı hem de saf bilimlerde modern araştırma üniversitesi tahayyül edilir. kuruluşlarının sonu şu şekilde tanımlanır: “vakfımızın amacı, nedenlerin ve şeylerin gizli hareketlerinin bilgisi ve insan imparatorluğunun sınırlarının mümkün olan her şeyi etkilemesidir.”

bu dünyada gözlemlemek ve izlemek önemlidir:

“gözlemlemek 1) yalnız bir gezgine uyduğu ölçüde ulusların devlet işlerini, zenginliğini, politikasını; 2) her çeşit meslek ya da mallar üzerinden alınan ve dikkate değer vergileri; 3) onların yasalarını ve geleneklerini, bizimkinden ne kadar farklı olduklarını; 4) sanallarını ve mesleklerini, hangi konuda daha çok başarılı olduklarını, biz ingilizlerin seviyesine ulaşmış ulaşamadıklarını.” (01-armand mattelard – gezegensel ütopya tarihi (kehanetsel kentten küresel topluma), s: 66)

vakıf başkanı solomon’un evi üyelerinin atandığı çeşitli istihdam ve işlevleri açıklarken şunları söyler:

*“yoldaşlarımızın çeşitli istihdam ve ofisleri için, bize kitap ve kitap özetleri ve diğer tüm bölümlerin deney modellerini getiren diğer ulusların (bizim için gizlediğimiz) mensubuymuş gibi yabancı ülkelere yelken açan on iki üyemiz var. bunlara **ışık tüccarları** diyoruz.”*

*“tüm kitaplardaki deneyleri toplayan üç üyemiz var. onlara **yağmacı** diyoruz.”*

*“tüm kaba sanatların, ayrıca liberal bilimlerin ve ayrıca sanat sayılmayan uygulamaların deneylerini toplayan 3 üyemiz var. onlara **gizem-adamları** diyoruz.”*

*“faydalı olabileceğini düşündükleri yeni deneyleri yapan 3 üyemiz var, onlara **öncüler** diyoruz.”*

*“üç üyemiz diğer dört arkadaşların ortaya çıkardıkları veya yaptıkları deneyleri başlıklar ve tablolar halinde düzenleyerek, onlardan sonuçlar çıkarmayı kolaylaştırırlar. onların ismiyse **derleyicilerdir**.”*

*“evimizin üç üyesinin görevi de diğer üyelerin yaptıkları deneyleri değerlendirmek ve bunların içinden insanın hayatına, bilime ve bilgisine katkıda bulunabilecek keşifleri ayıklayıp çıkarmaktır. onlara **hayırsever** diyoruz.”*

*“sonra da önceki çalışmalarda ve derlemelerde elde edilen sonuçlar üzerinde tartışmak üzere bütün üyelerimizin katıldığı çeşitli toplantılar ve görüşmeler düzenleriz. üç üyemiz bizi doğaya daha fazla nüfus etmemizi sağlayacak ve bizi daha çok aydınlatacak deneylere yönlendirirler. bunlara **isa’nın kuzuları** adını verdik.”*

*“bu şekilde yönlendirilmiş deneyleri yürüten ve raporlayan üç tane daha üyemiz var. onlara **aşılایıcılar** diyoruz.”*

*“son olarak, deneylerle eski keşifleri daha büyük gözlemler, aksiyomlar ve aforizmalar haline getiren üçümüz var. onlara **doğanın yorumcuları** diyoruz.”*

bu kısa alıntı bile bacon'un bilimin sadece gözlem birikimi değil analiz gerektirdiğini anladığını göstermektedir. bacon ayrıca deney tasarımının geliştirilebileceğini öngördü. evinin tüzüklerini ve törenlerini açıklarken solomon evinin başkanı şunları söyledi:

“işlerimizi aydınlatması ve onları iyi ve kutsal yöne çekmesi için tanrıya her gün söylediğimiz ilahilerimiz ve her gün ettiğimiz dualarımız var.”

son olarak, solomon'un evi'nin tüm bilimsel geçmişini gösterdikten sonra avrupalı ziyaretçiye bunu yayınlama izni verdi:

“solomon'un evinin başkanı ayağa kalkıp diz çöktü ve elini kafama koydu ve dedi ki; ‘tanrı seni kutsasın oğlum, tanrı verdiğim bu kararı kutsasın, diğer ülkelerin iyiliği için bizim bilinmeyen adamızı anlatma iznini veriyorum.’”

konuyla ilgili anımsatmalar:

platon (mö 428/427 veya 424/423-348/347); **devlet (politeía)**, (mö 340 civarı)sokrates'in sağlıklı ve mutlu bir toplum hayatı için düşündüğü devlet modelini anlatan platon'un bir eseridir. günümüzdeki devlet felsefesi üzerinde temel kaynaklardan biri olması açısından önemlidir. aynı zamanda mutluluk felsefesi üzerine yazılmış bir metindir. eserde platon'un hocası olan sokrates'in konuşmaları yer almaktadır. platon,bu adlı eserinde ideal devletin nasıl olacağını belirtmiştir. bu devlette insanlar üç sınıfa bölünmüştür: **çalışanlar** (işçiler, çiftçiler, zanaatkarlar), **bekçiler** (askerler) ve **yöneticiler**.

işçi sınıfı çalışıp üretimde bulunarak devletin maddi ihtiyaçlarını karşılar. bekçiler sınıfı toplum içinde güvenliği ve dışarıya karşı devletin varlığını savunur. yöneticiler sınıfı ise devleti yönetir. bu toplumda her sınıfın bir erdemi vardır. işçi sınıfının erdemi kanaatkâr olmak, bekçi sınıfının erdemi cesaret, yöneticilerin erdemi ise bilgeliktir. ayrıca bu toplumda kadın-erkek eşitliği mevcuttur. platon'un açtığı bu ütöpik devlet anlayışı yolu, gelecekte hem doğu hem de batı felsefelerinde temsilciler bulmuştur.

devlet'in beşinci kitabında sokrates **adeimantos**'un ricası üzerine, arkadaşlar arasında her şeyin ortak olmasını ele alır. buna göre ideal bir devlette bekçiler ve yöneticiler birbirleriyle arkadaş olmalıdırlar. bekçilerin mülk sahibi olmaları zaten yasaktır. bunun ötesinde sokrates'e göre en özel alanlardan birisi olan aile hayatı da ortadan kaldırılmalıdır. bu bölümde sokrates'in cinsiyet hakkındaki düşüncelerine de yer verilir. bekçiler ve yöneticiler eşleştirilerek **öjenik** ile toplum geliştirilmelidir.

farabi (872-950,951): **faziletli şehir/ el-medinetü'l-fazıla** (941-42) doğu felsefesinde böyle ütöpik bir devlet anlayışını fârâbî'de görmekteyiz. farabi erdemli toplum bir toplumu anlatan bu kitapta özellikle toplumun yöneticilerinin sahip olmaları gereken nitelikleri anlatmıştır. bu toplumda adaleti sağlayacak kanunlar olmalıdır. adaleti engelleyenlere ceza vermek toplumun erdemli olması için bir gerekliliktir çünkü bu eylemler topluma karşı yapılmıştır. erdemli bir toplum erdemli yöneticilere sahip olmalıdır. erdemli şehrin reisi, sıradan herhangi bir insan olamaz, çünkü erdemli bir toplum erdemli yöneticiler ile mümkün olabilir. yöneticiler filozof olmalı ve halkına gerçek mutluluğu vermelidir. zenginlik ve zorbalıkla yönetmek, erdemli yönetimin özelliklerinden değildir.

erdemli toplumun yöneticisinde aranacak vasıflar şunlardır: sağlam bir beden, sözü anlama kudreti, güçlü bir hafıza, en küçük kanıtı değerlendirecek bir zekâ, düşündüklerini açıklayabilecek kıvraklıkta bir dil, öğretmeyi ve öğrenmeyi sevmek, yemeye, içmeye ve kadınlara düşkün olmamak, doğruluğu ve doğruları sevmek, yalandan nefret etmek, altın ve gümüşün değil, yüceliğin peşinde koşmak, adaleti sevmek, zulümden nefret etmek, adalet isteyenlere karşı ılımlı, kötülere karşı sert bir mizaç, doğruları korkmadan cesaretle hayata geçirebilecek bir azim ve irade, en önemlisi de bilgelik.

diğer önemli yapıtlar:

aziz augustinus (354-430) *de civitate dei* [tanrının şehri](430)

françois rabelais (1483-1553); pantagruel (1532), gargantua (1534)
m d cervantes (1547-1616): don kişot (yayımları: 1. bölüm:1605; 2. bölüm: 1615)
jonathan swift (1667-1745): gülliver 'in gezileri (1726)
laurence sterne (1713-1768): tristram shandy (1759-1767)

konuşma temaları:

* ütopya nedir?

“mümkün olmayan, ancak insanın bulunmak için heves ettiği bir dünyada yaşamak: ütopyanın kelime anlamıyla özü budur. bu açıdan ütopya hayal niteliğindedir. bunu inkar etmek, en etkili cazibe kaynaklarından birini gözden kaçırmak demektir. ama ütopya bununla sınırlı, ayıkken hayal edilen bir şeyden ibaret olsaydı, o kadar da ilgimizi çekmezdi.” (02-krishan kumar - ütopyacılık, s:9)

“bugün ütopya, insanlara küresel boyun eğiş ve kadere razı gelme dışında farklı bir gelecek hayal etme imkânı veren bu umut prensibi, “manifesto”da haykırdığı gibi, “bilgiler ve canlılar (bitkiler olduğu kadar insanlar ve hayvanlar da) üzerindeki tüm tescil etme biçimlerinin ve de insankğin ortak kamu mallarının özelleştirilmesinin” yasaklanması için mücadeleden geçer. sağlık, su, iletişim, kültür olarak adlandırılmış tüm bu zenginlikler olmadan ne hafıza ne tarih vardır.” (01-armand mattelard – gezegensel ütopya tarihi (kehanetsel kentten küresel topluma), s: 16)

“tarihsel olarak, ütopya kavramı dört karakteristik özelliğinden biriyle tanımlanmıştır:

1) hayal edilen toplumun içerdikleri (yani bu toplumun “iyi bir yer” düşüncesiyle özdeşleştirilmesi; bu arada, “iyi bir yer” mefhumunu da bir yana bırakmak gerekir çünkü bu mefhum neyin arzulanabilir olup neyin olmadığına dair öznel bir anlayışa dayanır ve ütopyayı, özde egemen ideolojinin karşısında tahayyül eder);

2) ütopyacı imgelemin kristalleşip büründüğü edebi biçim (bu ise ütopyayı tanımlamanın çok kısıtlayıcı bir yoludur, çünkü bakış açısı bakımından ütopyacı olduğu açık olan ama more’ un oluşturduğu anlatı modeline tamı tamına uymayan epeyce metni dışarıda bırakmaktadır);

3) ütopyanın işlevi, yani okuru üzerinde yaptığı etki, okurunu harekete geçmeye itmesi (sadece siyasi ütopyayı dikkâte almasından dolayı reddedilmesi gereken bir tanımdır);

4) kişinin içinde yaşadığı topluma karşı duyduğu hoşnutsuzluğun neden olduğu daha iyi bir yaşam arzusu (bu durumda ütopya bir tavır meselesi olarak görülmektedir).

bu sonuncu özellik, hiç kuşkusuz, en önemli olanıdır; çünkü geniş bir yelpazeye yayılmış metinlerin ütopyanın çerçevesine alınmasını sağlamaktadır. söz konusu metinler, **ernst bloch**’ un ütopyanın başlıca enerjisi saydığı şeyden feyz alır: **umut**. öyleyse ütopyanın bir tavır meselesi, arzulanır olmayan bir şimdije tepki ve olası alternatiflerin tahayyül edilmesi sayesinde tüm güçlüklerin aşılması isteği olarak görülmesi gerekir. (s:8)

...

“ütopya fikrini mükemmellik düşüncesiyle karıştırmamak gerekir; ama ütopyanın en bariz özelliklerinden biri, gerçek toplumdan daha iyi olan ve esasında var olmayan bir toplumsal örgütlenme üzerine benimsediği spekülâtif söylemidir. ütopyanın bir diğer özelliği de insan merkezli oluşudur; topluma düzen getirmek için rastlantıya ya da dış, ilahi güçlerin

müdahalesine bel bağlamaz. ütopyacı toplumları insanlar inşa eder ve bu toplumlar yine insanlar içindir. ayrıca ütopyacılar bireylerin bir arada yaşama kapasitesine pek itimat etmediğinden ütopyacı toplum düzeninin merkezinde çoğunlukla bir dizi katı yasa -bireyleri, güvenilmez ve istikrarsız doğalarını bastırıp daha münasip bir toplumsal maske takmaya zorlayan kurallar buluruz.”(s:9)

...

“edebi tür olarak ütopyanın başlıca özelliklerinden biri gerçeklikle ilişkisidir. ütopya yazarları içinde yaşadıkları topluma ilişkin gözlemlerinden yola çıkar, değiştirilmesi gereken yönleri not eder ve bu sorunların çözülmüş olduğu bir yer tahayyül ederler. sıklıkla, hayal ürünü toplum gerçek toplumun zıttı, adeta tersine dönmüş bir imgesidir. yine de bu dünya, gerçek dünyanın zayıf bir yankısı olarak ele alınmamalıdır; ütopyalar özünde dinamiktir ve verili bir dizi koşuldan doğmuş oldukları gerçeğine rağmen eylemlerinin kapsamı şimdinin eleştirisiyle sınırlı değildir. aslına bakılırsa, ütopyalar gelecekteki okur kitlelerinin benimsemesi amacıyla izdüşümsel fikirler ortaya koyar ve bunlar gerçek değişimlere yol açabilir.” (s:10) (00-Gregory Claeys - Ütopya Edebiyatı,)

buradan yola çıkarak daha doğrudan söylersek, çevresini, yaşamı ve doğayı fark eden insanın yaşamak istediği, arzuladığı bu nedenle de hayal ettiği **“başka -şu anda yaşadığı gibi olmayan-bir dünya”**nın sistematik biçimde tarif edilmesidir.

bu noktada gözardı edilmemesi gereken iki önemli unsur vardır:

1. bu bir kişisel kurgudur, başka bir deyişle bu konu üzerine düşünen herkesin “farklı” (diğerlerine bütünüyle benzemeyen) bir ütopyasının olduğu kabul edilmelidir.

2. insan yaşamını tek başına sürdürmediği için her ütöpik kurgu, aynı zamanda o kişinin / bireyin çevresindeki insanlara da bir bir dünyayı ve dolayısıyla yaşama biçimini tanımlar, onların hepsi bu düşünce / kurgu içinde özne değildirler, dolayısıyla her ütopya aslında başkalarına bir şeylerin dayatıldığı yaşam biçimlerinden söz eder. bu özelliği nedeniyle ütopya kurgulayanların niyetlerinden bağımsız bir biçimde bir tür **“toplum mühendisliği”** yapmak, en azından bunun isteği içinde oldukları düşünülmelidir.

dolayısıyla bu iki unsur özü itibariyle birbiriyle çelişen, son kertede çatışacak şeyler olduğu için, aslında asla tümüyle gerçekleşemeyecek ihtimâl ve hayallerdir. elbette farklı kişilerin ütopyalarının birbirine benzer yanları olabilir. o koşulda eğer uzlaşma temelli bir yaklaşımla kimi “ödümler” verilerek birlikte tasarlanan ütopyalar ise bu niteliğini kaybeder, birer “ortak hayal / proje / politika”ya dönüşür ve ütopya olmaktan çıkar.

burada belirtilmesi gereken bir başka önemli unsur da bunların **“romantizm”** temelli düşsel yaklaşımlarla ortaya konulduğu gerçeğidir. dolayısıyla aslında kurgulayan da okuyanlar da bunların hiçbir zaman gerçekleşemeyeceğini bildikleri kabul edilmelidir.

diğer yandan bu kurgular aslında hâlen mevcut olana yani yaşanana itirazdan yani olanlardan memnun olmamaktan kaynaklanırlar, dolayısıyla da birer eleştiri olarak okunmalıdırlar.

farklı kullanımlar ve türetimler:

outopya: yok-yer;

eutopya: iyi-yer;

hicvi ütopya, distopya, kakotopya, anti-ütopya, eleştirel distopya: kötü-yer, olumsuz ütopya, gerilemeci ütopya, ters ütopya),

al(l)otopya: eş zamanlı yaşanan başka bir dünya, ahiret

eukronya (ükronya): gelecek zamandaki ütopya

heterotopya: bir ütopyanın fiziksel bir temsili veya benzetimi veya gerçek bir ütopyik mekân mümkün kılmak için istenmeyen bedenleri barındıran paralel bir mekân

ekotopya: tüm sistemlerini ekoloji üzerine kurmuş, ekolojik ütopya

hiperütopya: birleştirilmiş ütopya, yoğun, üst, derin ütopya

* **distopya nedir?**

“hicvi ütopya, açıktan açığa, hayali toplumu teknolojik ve biyolojik olanaksızlıklar nedeniyle ne var olması ne de erişilmesi mümkün olan hayali yerlerde konumlandırıyor. bu yerler kendi içinde pek önemli değildi; hatta sadece karşıt dünyalar olarak var olmaları ölçüsünde bakılmaya değer yerlerdi. hayali toplumun örgütlenmesinin sıkça alakasız bulunup bir yana bırakılmasının ve anlatının, ütopyadaki seyyahın serüvenlerini merkeze almasının nedeni budur.”

...

“şayet ütopya umuda dair bir şeyse, hicvi ütopya güvenmemeye, anti-ütopya ise bariz bir biçimde topyekun inanmayışa dair bir şeydir. gerçekte on sekizinci yüzyılın anti-ütopyalarında alaya alınan, ütopyacı ruhun ta kendisiydi; anti-ütopyaların tek amacı ütopyacı düş kurma ediminin yersizliğini, tutarsızlığını ve de bunların sonucunda toplumun sürüklenebileceği mahvoluşu açığa vurmaktır.” (00-Gregory Claeys - Ütopya Edebiyatı, s:21)

ütopyalar, her zaman arzulanan, olması istenen dünyaları anlatmazlar, bazen de belirli bir öngörü çerçevesinde mevcut gidişin varacağı olumsuzluğu da ortaya koyma amacıyla tasarlanırlar, o zaman da gelecekte yaşanması olası olan bu dünyanın gerçekleşmesinden kaynaklanan bir “korku / kaygı” dan kaynaklanarak kötü, olumsuz, yok edici bir geleceğin kurgusuna dönüştür ve uyarı niteliğinde bir tanımlamayı oluşturur. bu nedenle de böyle adlandırılır. farklı biçimleri ve yazma amaçları vardır. daha çok idealleştirilmiş coğrafyalarda şimdi ve geçmişte yaşanan kimi olumsuzlukları eleştirme maksadıyla kaleme alınmıştır. diğer yandan hızla gelişen teknolojilerin yarattığın riskleri de ortaya koyan örnekleri vardır.

* **ütopyalar neden gündeme geldi?**

(görsel alıntı)

yaşam sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde ilerlemektedir. insan denilen varlık da bu kurala tâbidir. evrim denilen olgu da zaten budur ve insan da sürekli olarak gelişmekte, içinde bulunduğu hâlin ötesine gitmek için bir değişim ve dönüşüm yaşamaktadır.

daha iyiyi, daha güzeli ve daha doğruyu (*buna daha kolay, daha rahat vb. yaşamla ilgili diğer unsurları da eklemek mümkündür*) hedefleyerek bu değişim gerçekleşmektedir. aydınlanma ve bilimin ortaya çıkardığı kimi gelişmeler karşılıklı bir etkileşim içinde hem düşünme hem de yaşama biçimlerini değiştirmektedir. işte bu nedenle, başta din, bilim, felsefe ve toplum yönetimi ile uğraşan insanlar bu başka dünyanın nasıl olabileceğini düşünerek, mümkünse bazen olanı eleştirmek bazen de farklı olanı insanlara düşündürmek ve önermek üzere “sistematik” kurgular yapmayı yeğlemişlerdir. belirli bir zamanda gündeme gelmesinin temel nedenleri bu değişimin yol açtığı zamansal bir durum ve gerçekliktir. insanlığın hemen her evresinde bu kurgular çeşitli biçimlerde ortaya çıkmıştır ve hâlen de çıkmaktadır.

*** ütopya kurgulamanın amacı ve işlevi nedir?**

yukarıda da belirttiğimiz gibi, olanın eleştirisi, arzulananın dile getirilmesi, gelişim ve değişimin yönünün çizilmesi, yaşamın ve dünyanın tartışılması, daha iyi, güzel ve doğrunun başka bireylere, onların içinde yer aldığı toplumlara anlatılması amacın ve öngörülen işlevlerin başında gelmektedir. burada altı önemle çizilmesi gereken nokta bunun özü itibariyle kişinin kendisi dışındaki kişilere yönelik olarak önerilmesi, onların tasarlayan kişinin tasarımlarına uygun davranmalarının istenmesidir. bu yüzden aslında “ütopya ile distopya” bir aynanın iki yüzü gibidir ve bir anlamda aynı şeydir. başka bir deyişle son çözümlemede birisi (kurgulayan) için ütopya olan, onun içinde yer alacak olanlar (tâbi kılınanlar) açısından bir çeşit “distopya” niteliğinde önermelerdir.

*** bireysel ve toplumsal ütopyalar nelerdir?**

soruyu şöyle sorabilir ve üzerinde tartışabiliriz. “bireysel ütopya var mıdır? olabilir mi? varsa nasıl bir ütopyadır?”

bu sorudan yola çıkarak tek bir insanın yaşadığı bir dünya, yer, mekân hayal edebiliyorsak, ancak o zaman “bireysel ütopya”dan söz edebiliriz. ama bu, mümkün olmayan bir durumdur. çünkü insan toplum içinde yaşayan ve “toplumsal” bir varlıktır. başka insanlarla birlikte yaşar ve kurguladığı model onlara da bazı ödevler, görevler ve zorunluluklar getirir. oysa hiçkimsenin çevresindeki kişilere yönelik olarak bazı dayatmalarda bulunması söz konusu olamaz. “ütopya” bireysel anlamda “yok-yer”dir ve onu alımlayan, okuyan oranın olmadığı gerçeğini kabul eder. dolayısıyla burada tanımlananları yapma, yerine getirme yükümlülüğü hissetmez. dolayısıyla da pratik olarak da bu gerçekleşmeyecek bir durum, olgu olarak düşünülür.

bireysel ütopya sadece bireyin kendisini “tanrı” yerine koyduğu ve bu düşüncesini dışa vurduğu anlarda söz konusu olabilir. bu ise eğer bir “hastalık hâli” değilse yaşamda varolamayacak bir durumdur. dolayısıyla bireysel ütopyaları “ben tanrırım” diye düşünenlerin ve böyle bir tanrının yeryüzündeki temsilcisi sayan kişilerin yaratabileceği bir kurgudur. aslında bence din düşüncesi de bunun toplumsallaşmış biçiminden ibarettir ve bir tür ibadet sayılmalıdır. tanrı üzerinden vazedilen din tanımladığı “cennet / cehenem” de kurgu ve ifde edilmiş biçimiyle bir tür “ütopya / distopya” örneğidir. dolayısıyla tüm ütopyalar özü itibariyle kurgulayanlar dışındaki insanları da kapsar, dolayısıyla “toplumsal”dır.

*** ütopyalar bir “yokyer/yokülke”yi mi yoksa insanları mı şekillendirir?**

yazılı olsun olmasın, yani düşünce bazında kalsa da bütün ütopyalar bir “yok/iyi-yer”i tanımlıyor gibi görünseler de yani tasarlayanın dışındakileri dışarıda tutuyor olsalar da özü itibariyle bir yer, mekân ya da coğrafyayı değil, orada yaşaması öngörülen insanları şekillendirmek için kaleme alınır. burada kurgulanana olumlu ya da olumsuz bakacakları öngörülmezsizin, orada yaşayacak herkesin tanımlanan bu kurgunun tarif ettiği düzene uyması temel alınarak tarif edilir. bu noktada “aidiyet” söz konusu olmasın diye çeşitli yöntemler kullanılır. bunlardan birisi zamanın ve mekânın dışında tanımlamaktır. pek çok ütopya bu belirsizlikle varolur. geçmişte veya gelecekte ama yaşanmış yerleri anlatırlar. insanların oraya gitme imkânları olamaz, dolayısıyla da bir aidiyet durumu öngörülüp tutum alınamaz. ancak anlatılanlar irdelenir, kabul edilebilir, olabilir diye düşünülür ya da reddedilir ve eleştirilir.

Rezan Turhan

Ütopya Değerlendirme

Thomas More

Thomas More'un on beşinci ve on altıncı yüzyıllarında özellikle İngiltere de yaşana krize çözüm önermek için yazdığı bir kitaptır. Yazar yaşadığı dönemi konu olarak almıştır.

Thomas More kitapta, Raphael (İbranice'de 'Tanrı iyileştirdi' anlamına gelir) ile sohbet etmektedir.

Değindiği konular:

- Oligarkların topraklara el koyması
- "Hırsızlar yaratıyorsunuz, sonra da çaldıkları için onları cezalandırıyorsunuz" (s. 49) Herkes adil bir pay alırsa, bu yüzden asla yoksul veya dilenci olmaz.
- İsrâf. Kumar ve gereksiz harcamalar hasta bir topluma yol açmaktadır. İngilizlerin en değerli malları arasında yer alan altın ve gümüş, Ütopya'da lazımlık ve köle zincirlerinde kullanılır.
- Hiçbir kralın bu sorunu çözemeyeceğini çünkü onların varsayımlarına meydan okuyabilecek bir danışmana tahammül etmeyeceğini söyler. Onlar kendi düşüncelerine odaklanmışlardır. Bir anlamda çaresizliği de vurgular.

• Bu arada Platon'un Devlet'ine atıfta bulunarak buradaki önerinin tesadüf olduğunu söyler

• Ütopya, Platonun Devletin den farklıdır. Tüm insanlar

çalışmak zorundadır ve herkes ortak emeğin sonucundan faydalanmalıdır

• Sınıfsız bir toplum (köleler hariç)? yaratmayı amaçlar,

Kitaptaki konuları bir değerlendirme dört başlık altında toplamış

1. Özel mülkiyetin ortadan kaldırılması

2. Evrensel emek

3. İlimli zevk

4. Devletin bir organı olarak aile olarak aile

İlk iki konuya yukarıda değinmiştik. Kitapta "İlimli zevk" konusunda ise şunlar belirtiliyor.

Kamusal yaşam, kişinin bu dünyada ancak kendi hazlarında ılımlı davrandığı ve başkalarının hazlarını sınırlamaya çalışmadığı sürece mutlu olabileceği ilkesi öne sürer. Sonuçta en yüce hazlar, başkalarının mutluluğu için kendi mutluluklarını gönüllü olarak feda edenleri takip eder

Yazar dini görüş ile ılımlı hazlar arasında bir bağlantı kurmuş; İnsanlar, görüşlerini farklı düşünen insanlara dayatmadıkları sürece, Tanrı'ya istedikleri gibi inanabilirler. Çoğu Ütopyacı bir tür Tanrı'ya inanır, ancak hiçbiri belirli bir inanç biçimini benimsemeye zorlanmaz

İnsanlar, görüşlerini farklı düşünen insanlara dayatmadıkları sürece, Tanrı'ya istedikleri gibi inanabilirler. Çoğu Ütopyacı bir tür Tanrı'ya inanır, ancak hiçbiri belirli bir inanç biçimini benimsemeye zorlanmaz

Ütopyanın önemli bir konusunda ailedir. Aile hayatı, biyolojik soyağacından ziyade mesleklere göre şekillenen devletin ihtiyaçları etrafında şekillenir. Dolayısıyla, marangoz olmayı tercih eden bir çocuk, marangozlardan oluşan bir aileye taşınırdı.

Aileler ataerkildir: "Bir kız büyüyüp evlendiğinde, kocasının evine katılır, ancak her neslin erkek çocukları, en yaşlı erkek akrabalarının kontrolü altında evde kalır.

"More, aileyi mülkiyetin tamamlayıcısı veya kalesi olarak gören Platon ve çoğu komünist yazardan farklı olduğu söylenmektedir.

Bu yüzyılda yaşadıklarımızı dört yüzyıl öncesinden far keder Thomas More. Pek çok konuda

söyledikleri artmış ve eksilmemiştir.

Dikkatimi çeken bir konu sınıfsız bir toplum yaratmak istiyor ama köleleri bunun dışında tutuyor.

Thomas More

17. Yüzyıl da yaşayan, devlet adamı, hukukçu, filozof, avukat ve Rönesan döneminin hümanist bir yazarıdır.

Kendisi Katolik olmasına ve bu uğurda hayatını kaybedecek kadar dinine bağlı olmasına rağmen Hristiyanlık onun ideal toplum tasavvurunda dokunulmaz değildir. İnsanların inandıkları dinde ve inançta serbest olarak görülmesini ister.

Thomas More kralların mutlak iktidarına şiddetle karşı çıkıyor ve Londra Kalesi'ne hapsediliyor. Aynı yıl yargılanmaya başlanan More, başlarda sessiz kalmak istedi. Ancak hakkında vatan hainliğine varan asılsız iddialar öne sürülmesi üzerine konuşmaya başladı.

Konuştuğunda, parlamentonun kimseyi Kilise'nin başı olarak ilân edemeyeceğini söyledi. Bu sözleri üzerine ölüm cezasına çarptırılan More, 6 Temmuz 1535'te idam edildi.

- Kral III. Richard'ın Tarihi (1513-1518)
- Ütopya (1516)
- Tyndals'ın Yanıtlarına Tekzip (1532)
- Savunma (1533)
- Fatih (1533)

Güneş Ülkesi (Değerlendirme)

1538-1639 yılları arasında İtalya'da yaşayan Tommaso Campanella, hem o dönemde İtalya'nın hem de kendisinin yaşadığı güçlükleri, bir ülke kurarak anlatmaya çalışmıştır.

Kurduğu ülke bir kraliyettir. Yöneticinin dışında üç bakandan oluşmuştur. Güneş ülkesinde en büyük yönetici bir başrahip olan Hoh'dur

1. Pow: Bir anlamda gücü temsil eden bu bakanlık ülkenin korunması, askeri ve güvenlik alanından sorumlu idaredir.

2. Akıl: Bilgeliği temsil eden ve SİN olarak adlandırılan bakanlıktır. Bilgelik yani akıl bakanı olarak bilinir. Bütün din ve eğitim sisteminden sorumlu idaredir.

3. Mor: Ülkede yaşayan halkın arasındaki iletişimi sağlayan ve bütün ilişkilerden sorumlu idaredir

Campanella'nın kitabında Güneş Ülkesi olarak anlattığı yer Seylan'a bağlı Topraban adasındadır.

Güneş tanrının görüntüsüdür. Gökyüzü tapınak, yıldızlar ise sunaktır. (Değerlendirmeler yazarın, uzun süre tutuklu kalarak güneşe özlemi nedeniyle kitaba bu adı verdiği şeklindedir.)

Thomas More dan bir yüzyıl sonra (Rönesans'dan sonra) yazılan bu kitap, devletin yönetim şekli, ekonomisi, sosyal düzeni ve teknolojik yapısına bile değinerek yazılmıştır. Böylece bilgiye ve bilimsel ilerlemeye verilen değerin yansıdığı görülmektedir. (More, Ütopya'sında daha çok toplumsal koşulların iyileştirilmesiyle ilgilenmekteydi)

Bu Güneş ülkesinin özelliklerini şöyle sıralayabiliriz

1. "Yoksulluk insanları alçaltır, serseriliğe götürür, onlarda yurt sevgisini azaltır. Zenginlikse; insanları gurura, cahilliğe, küstahlığa, palavracılığa, bencilliğe götürür" düşüncesin yola çıkan

Campenell, özel mülkiyetin kalktığı bir ülke tanımlamaktadır. Ona göre, Güneş ülkesinde her şey devlete ve genel yarara hizmet etmelidir. Bu da sosyalizmin temelini oluşturmaktadır.

2. Sosyal yaşam için Campenella ailenin kalkmasını önermektedir. Aileyi mülkiyetin oluşmasının nedeni olarak görür. (Bu ülkede More'un yaklaşımına karşıt olarak aile ve evlilik kurumları yoktur)

3. Bilim ve bilimsel araştırma bakış açısını konu edinen ilk ütopyik eserdir.

4. Güneş Ülkesinin temel sosyal düzeninin komünal bir yaşam üzerine kurulu olduğu görülür

5. Campenella, Aristoteles'i mantıkçı olarak tanımlar.

Soru: Kitapta yazılan bazı konular bugünden bakılınca distopya olarak görülebilir mi? Rönesans bakış açısının tam gerçekleşmediği, dine önem verildiği görülmektedir. Gerçi değerlendirme yapanlar; onun 27 yıl süren ve oldukça zor koşullarda tutukluluğunun sürmesinin nedeni dine karşı olan görüşleri olduğunu belirtmektedirler.

Yeni Atlantis (Değerlendirme)

Thomas More'un Ütopya'sı ve Campenella'nın Güneş ülkesi gibi Bacon'un da Yeni Atlantis'i (Nova Atlantis) ideal toplum düzenini anlatan bir ütopyadır.

Bacon'un ütopyasının diğer ütopyalardan farkı, ideal toplum düzeninin kurulabilmesinin temeline bilimi almasıdır. Ona göre bilim sayesinde insanların refah düzeyi artacak, yaşam kolaylaşacak ve insanlar arası ilişkiler bu durumdan olumlu etkilenecektir.

Bacon, bilimin önemini anlatırken insanların özgürleşmesine önem vermemiştir. Her şeyin kurallı ve katı olması gerektiğine inanmış ve ast-üst ilişkisini normal bulmuştur

Yeni Atlantis'i diğer ülkelerden farkı; doğayı tanıma ve özellikle beslenme alanında, ondan etkili yararlanmayı seçmeleridir. Bilimsel tarım uygulamaları ve ileri düzeyde teknolojik gelişmeleri 400 yıl önceden öngörmüştür.

Sosyal yapıda aile kavramına önem vermişlerdir. Kadınlar üstün haklarla donatılmasa da annelik kavramına çok fazla değer verilmiş ve tek eşlilik kavramı çok önemsenmiştir. Halk bütünlüğünü bu değerler sayesinde koruduklarına çok inanmaktadır.

Dış dünyadan bilgi toplamaya da özen gösterirler fakat bunu gizli bir şekilde, varlıklarını gizli tutarak yaparlar. Böylece kendi saflıkları bozulmadan, dış dünyanın nimetlerinden ve bilgilerinden de uzak kalmamış olmaktadır. Kapalı bir toplum olmaya özen gösterirler.

Görevlendirilen elçiler 12 yılda bir yabancı kılığında diğer ülke ve kıtalara gider; buralardan bir gemi dolusu eşyayla dönerler. Bunun yanında da öğrenebildikleri tüm bilgileri de ada halkına getirirler. Bu bilgilerin toplandığı ve işlediği yer ise Süleyman'ın Evi olarak adlandırılan bir çeşit bilim akademisidir.

Kitabın önemli özellikleri ile ilgili şu değerlendirmeyi yapabilirim.

- Kitabın sonunda, gelen ziyaretçilerle ilgili bir açıklama yoktur.
- Kurallar günümüz toplumunu çağrıştırmaktadır.
- İnsanların özgür olmalarına önem vermemiştir.
- Diğer ülkelerden getirilen bitkiler ile ilgili yapılan değerlendirmeler, onların genetiği ile oynandığı yönündedir
- Bir başka değerlendirme ise kitabın yazarı tarafında ayrım bırakıldığı şeklindedir.

Francis Bacon

İngiliz filozof, devlet adamı, yazar. (22 Ocak 1561- 9 Nisan 1626)

Bacon, empirizmin babası olarak adlandırılmıştır. Bilimin, bilim insanlarının kendilerini yanıltmaktan kaçınmayı amaçladıkları şüphecî ve metodik bir yaklaşımla gerçekleştirilebileceğine inanıyordu

Aristoteles'ten beri bilimin asıl amacının "nedensel açıklama" olduğu düşüncesine karşı çıkmıştır. Tümdengelim olduğunu savlayan görüşü benimsemez ve bilginin elde edilmesinde dayanılacak tek aracın tümevarım olduğunu ileri sürer.

Bacon, kütüphanelerin hamisiydi ve kitapları, tarih, şiir ve felsefe[4] olmak üzere üç kategori altında sınıflandırmak için bir sistem geliştirmiştir.

ESERLERİ

Pek çok bilimsel konularda eserler veren Bacon'un internette bulduğum eserleri:

- Büyük Yenilenme
- Novum Organum ('Yeni Yöntem')
- Öğrenmenin İlerlemesi
- Doğanın Yorumlanması
- Yaşam ve Ölüm Tarihi
- Yeni Atlantis
- Denemeler
- Antik Çağ Bilgeliği
- Zamanın Erkeksi Doğuşu,
- Kutsal Meditasyonlar

ÜTOPYA/DİSTOPYA NEDİR?

Ütopya, "İyi, güzel ve mükemmel dünya görüşünü" ifade ederken; Distopya ise tam tersi "Olmaması gereken dünya, sistem ve devlet yapısının negatif yönlü incelemesini" ele alır

"İyi Dünya" kavramını farklı ifade etmeleri sebebi ile ayrılırlar.

Ütopya, ilk ortaya atıldığında Distopyadan 200 küsur yıl hiç bahsedilmemiştir.

İyi ve kötü kavramı; zamana, yere ve insana göre değişen bir kavramdır. Örneğin okuduğumuz ütopya örnekleri zamanımızda distopya olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda ve bu zaman da Distopyayı Ütopyanın bir ikizi olarak değerlendirebiliriz

ÜTOPYALAR NEDEN GÜNDEME GELDİ?

Okuduğumuz Ütopya örneklerinde de gördüğümüz gibi insanların, insanca yaşama ile ilgili engelleri, yaşadıkları baskıları, açlık gibi birtakım zorlukları vardı.

Şu yüzyılda da özellikle son zamanlarda, insanca yaşamanın engellendiği pek çok konularla karşı karşıyayız. Hatta bunca gelişmeye rağmen, teknolojinin bunca ilerlemesine rağmen yaşanan güçlükler beş yüz yıl öncesinden daha fazla.

Bizim, korkunç ve arzu edilenin aksini temsil eden bir ütopya isteme zamanımız gelmedi mi?

Bizim ütopyamız ne zaman yazılacak. Umarım çok geç kalmaz. (□ □)

ÜTOPYA KURGULAMANIN AMACI VE İŞLEVİ NEDİR?

İnsanların iyiliğe ve mutluluğa olan özlemleri, yaşadıkları güçlüklerden kurtulma istekleri Ütopyanın amacı olabilir.

Toplumlar ve insanlar yaşadıkları yerdeki güçlükleri, çelişkileri görerek; gelişimin, değişimin yolunu açmak, tartışma ortamı hazırlayarak, hayalini kurdukları ve istedikleri bir ortamda yaşamak, Ütopyanın amacı olabilir bence.

Kısacası bir anlamda düzeni, yaşanılanı sorgulamaktır

İşlevi ise bu amacın hayata geçmesi, eyleme dönüşmesi olarak tanımlayabiliriz

Kısacası amaç bir hedef ise işlevde bir eylemdir.

BİREYSEL VE TOPLUMSAL ÜTOPYALAR NELERDİR?

Açıkçası ütopyaların toplumsal ve bireysel olarak ayrılması ile ilgili bir bilgiye sahip değilim. Ama araştırmalarıma göre toplumsal Ütopya; Ekonomik sıkıntılara çözüm bulma, en iyi toplum düzenini oluşturma, bilim ve teknolojinin gelecekteki ilerlemesini betimleme durumudur.

Bireyler üzerinden değişimi ve gelişimi hedeflemek ise bireysel ütopya olarak tanımlanabilir.

İlki toplumsal, ikincisi ise psikolojik odaklı gibi geldi bana

Sonuçta değişim yine toplumu hedefler diye düşünüyorum toplumumu

ÜTOPYALAR BİR “YOKYER/YOKÜLKE”Yİ Mİ YOKSA İNSANLARI MI ŞEKİLLENDİRİR?

Bu konuya yeterli bir cevap veremeyeceğimi düşünüyorum. Biraz zorlama ile insanları şekillendirmeyi hedefler. Son tahlilde de toplumları şekillendirmeyi hedefler diye bir yorum yapabilirim. Çünkü “yokyer/yokülke” kavramı ile ilgili bir bilgiye sahip değilim.

Leyla Haciosmanoğlu

KLASİK ÜTOPYA ÜZERİNE

Benim Ütopyam Yok

“Çünkü insan, olmayan bir şeyi düşleyemez.”

2025–2026 Edebiyat Okuma Grubu Platformumuzda (Serbest Okuma Grubu) bir kanadını Zoom ortamında gerçekleştirdiğimiz Ütopya/Distopya Okumaları, Mustafa Sütlaş moderatörlüğünde yürütülüyor. Yıl boyunca Sütlaş’ın öngördüğü kitaplar okunacak; ayrıca kitaplardan bağımsız olarak önerdiği konular ve kavramlar üzerine tartışmalar yapılacak.

Okur açısından bu çalışma, edebi metin okuma alışkanlığını bir üst seviyeye taşıyacak. En azından benim için, klasik edebiyat okumalarının dışına çıkmak, kavramlar üzerinden düşünmek anlamına geliyor. Böylelikle bilgi derinleşiyor, okuma biçimi de dönüşüyor.

Bu noktada öncelikle moderatörümüze teşekkür etmek isterim. Nihayet yılın ilk oturumunu gerçekleştirdik.

İlk oturumun kitapları Thomas More’un Utopia’sı, Francis Bacon’un Yeni Atlantis’i ve Tommaso Campanella’nın Güneş Ülkesi idi. Bu üç kitap üzerinden şu soruları tartıştık:

-Ütopya/Distopya nedir?

-Ütopya neden gündeme gelmiştir?

-Amaç ve işlevi nedir?

-Bireysel midir, toplumsal mıdır?

-Ütopya bir “yokyer” midir, yoksa insanı biçimlendiren bir model mi?

Şimdiye kadar okuduklarım ve araştırdıklarım doğrultusunda, bu sorular üzerine oturumda ifade ettiğim düşüncelerimi biraz daha derinleştirerek yazınsal biçimde kayıt altına almak istedim.

Ütopya Nedir?

Tek bir cümleyle: hem “olmayan yer” hem “iyi yer”.

Bu kavram, tarih boyunca düşünürlerin ideal toplum arayışını simgeler. Thomas More’un Utopia adlı eserinden türeyen terim, adaletin, eşitliğin ve düzenin mükemmel biçimde kurulduğu hayali bir toplumu anlatır.

Ancak “yer” olarak tanımlanan bu kavram, aslında insanı önceleyen bir düşüncedir. Ütopya, var olan toplumsal düzenin eleştirisidir; eksiklerini görünür kılarak onun yerine “daha adil, akılcı ya da erdemli” bir sistemi düşünür.

Ütopyalar sanıldığı gibi geleceğe dair değil, o günün eleştirel düşünme deneyidir. Bir tür zihinsel laboratuvardır: “ileride olacak” bir şeyi değil, “şimdi olanı” sorgular. Geleceği bir sahne olarak kullanır ama hedefi bugündür.

More, Bacon ve Campanella’ya baktığımızda bu açıkça görülür:

-More’un Utopia’sı 16. yüzyıl İngiltere’inde yoksulluk ve sınıf farkını eleştirir.

-Campanella’nın Güneş Ülkesi kilise–devlet çatışmalarına karşı yeni bir düzen önerir.

-Bacon’un Yeni Atlantis’i ise bilimsel araştırma idealini, dönemin dogmatik düşüncesine karşı bir alternatif olarak sunar.

Bu anlamda ütopya, bir yansıtma aynasıdır. Yazarlar kendi çağlarının bastırılmış arzularını, korkularını ve çelişkilerini “başka bir yer” kılıfına sokarak inceler. Dolayısıyla ütopya, geleceğin planı değil; “başka türlü nasıl düşünebiliriz?” sorusudur.

Hayal, burada hem kaçış hem de dirençtir. Gerçeğin dışında durarak onu daha net görmenin yoludur. Bu nedenle ütopya hem düş hem de düşünsel bir deneydir — başka türlü bir yaşamın düşüncesini canlı tutar.

Distopya

Ütopyanın karanlık yüzü... “İyi yer” arayışı, kötü bir yere dönüşür.

Ütopya insanın iyiyi kurma arzusuysa, distopya bu arzunun aşırılığından doğan bir uyarıdır.

Aralarındaki fark, bir örümcek ağı kadar incedir.

Ütopyanın Özellikleri

Tüm ütopyalarda ortak unsurlar vardır: kapalı mekânlar, adalar, sınırlarla çevrili şehirler, kolektif düzenler. Bireysellik değil, ortak yarar ön plandadır. Akıl belirleyicidir; duygu ve rastlantıya yer yoktur.

Burada kritik nokta şudur: Başta “insan için” kurulan düzen, zamanla “insanı düzen için” var eden bir yapıya dönüşür.

Ütopya ve Distopya Arasındaki Benzerlikler ve Ayrımlar

Her ikisi de mevcut dünyayı sorgular. Ütopya, adaletsizliği düzeltmek ister; distopya, yozlaşmayı gösterir. Her ikisinde de merkezde “nasıl bir toplum olmalı?” sorusu vardır.

Ütopya umut taşır, distopya uyarı verir.

Ütopya ideal düzeni kurmak ister; distopya o düzenin çöküşünü anlatır.

Ütopya gönüllülüğe dayanır; distopya zorunluluğa.

Ütopya eğitir; distopya siler.

Ütopya bilinçli huzur, distopya uyuşturulmuş mutluluktur.

Ütopyanın atmosferi aydın ve ölçülüdür; distopya soğuk, mekanik, steril ve karanlıktır.

Ütopya Neden Gündeme Geldi?

16.yüzyılın insanı hem korku hem de merak içindeydi. Feodal düzen çözülüyor, kilisenin

otoritesi sarsılıyor, yeni ticaret yolları ve bilimsel keşifler dünyayı genişletiyordu. Avrupa artık kendi sınırlarının dışına bakıyor, bilinmeyen topraklar insanın hayal gücünü zorluyordu. Bu sarsıntı içinde “nasıl bir düzen kurulmalı?” sorusu yankılanıyordu. İşte ütopya tam da burada devreye girdi.

More, Bacon ve Campanella gibi yazarlar, dönemin kaosunu ve adaletsizliğini doğrudan söyleyemedikleri için hayali adalar kurdular; “başka türlü olabilir mi?” diye sordular.

More özel mülkiyeti kaldırdı, Campanella eşitliği kurguladı, Bacon bilimi merkeze aldı.

Bacon’un Yeni Atlantis’indeki Bensalem adası bazı yorumlara göre dönemin “Yeni Dünya”sı, yani Amerika’ya göndermedir. Bacon açıkça Amerika demez ama “Atlantik ötesinde, eski ve yeni dünyanın arasında bir ada” tanımı, keşif çağının hayallerini çağırır.

Ütopyalar bu dönemde, hızla değişen dünyanın yarattığı belirsizlik karşısında insanın düzen ve anlam arayışını dile getirmenin yolu oldu. Toplumun nereye evrileceği konusundaki kaygılar, yazarları akıl temelli modeller kurmaya yöneltti. Bu metinler, bir çağın kendini yeniden kurma çabasının yansımasıydı.

Ütopyanın İşlevi

Ütopyaların iki temel işlevi vardır: eleştirel ve düşünsel.

Eleştirel işlev, adaletsizlikleri “iyi toplum”la karşılaştırarak görünür kılar.

Düşünsel işlev ise insan aklının sınırlarını zorlar; yeni değerleri ve toplumsal ilişkileri denemeye yarar.

Bir tür felsefi laboratuvar işlevi görür: “Mülkiyet ortak olursa ne olur? Eşitlik özgürlüğü nasıl etkiler?” gibi sorular sorar; eleştirir, uyarır, yön gösterir.

Bireysel mi Toplumsal mı?

Toplumsal ütopya dış dünyayı; bireysel ütopya iç dünyayı gösterir.

Kişinin kendi yaşamı üzerinde kurduğu, ulaşmak istediği denge halidir bireysel ütopya.

Toplumsal ütopya ise bir toplumun ideal düzeninin tasarımıdır.

Ancak çoğu ütopya birey ikinci plandadır; asıl amaç “nasıl insan olunacağı”nı belirlemektir.

Yeni insan, düzene hizmet edecek şekilde tasarlanır. Bu yüzden ütopyalar bireysel değil, toplumsaldır.

Benim Ütopyam Yok

“Çünkü insan, olmayan bir şeyi düşleyemez.”

Yıllar önce Mülksüzler’i ilk okuduğumda içimde bir şeylerin yanlış gittiğini hissetmişim. Kitapta birey ne kadar mutlu tarif edilirse edilsin, bana göre özgür değildi. Aynı kitabı okuyan bir arkadaşım bu konuda tartıştığımızı hatırlıyorum. O, bunun “ideal toplumun güzel bir örneği” olduğunu söylüyordu; ben ise nedenini tam açıklayamadan, içgüdüsel bir itirazla karşı çıkıyordum. Belki de o gün başlayan bu huzursuzluk, beni ütopya okumalarına yöneltti. Zamanla iyi bir ütopya okuyucusu oldum ama hep eleştirel bir gözle baktım. Çünkü biliyordum — o mükemmel toplum tasarılarının içinde, distopyanın tohumları çoktan ekilmişti.

Nedenini, niçinini sorguladığımda; yukarıda genel görüşlerle birlikte kendi düşüncelerimi de katarak değindiğim o “yokyer/iyi yer”e, yani ütopyaya bugün nasıl baktığımı daha net görüyorum.

Genel anlamda bireyin mutluluğunu merkeze alan ütopyalar, bana hep sıkıcı, sınırlayıcı ve yapay geldi. Bu toplumlarda mutluluk, mekanik bir huzura dönüşür; insan ise yarı robotik bir varlığa indirgenir.

Bugün var olmanın ve özgürleşmenin yolları aranırken, ütopya düzen uğruna insanı ikinci plana itiyor. İnsani değerlerin tümü yok edilmese de, insanı insan yapan yanılma, kurallara karşı gelme, direnme, acı çekme, arzu ve çelişki gibi duygulara yer kalmıyor. Tek tip, duygusuz bir insan modeli

yaratılıyor. Dış dünyaya kapalı, korku üzerine kurulmuş bu toplum nasıl “ideal bir düzen” olabilir ki?

Doğada her şey kendi doğal akışı içinde var olur; insan da bu düzenin parçasıdır. Düzensizlik bile bir düzendir aslında. Yaşamın bu doğal döngüsü, yapay bir “düzen” kisvesi altında bozulur.

Oysa düzen, ilke kavramının zaten içindedir. Fakat ütopyalarda bu denge tersine döner: ilkenin yön verdiği düzen yerini, düzenin dayattığı bir ilkeye bırakır. Böylece anlam, biçimin içinde kaybolur.

Başlangıçta insana hizmet etmesi amaçlanan bu ütopya düzeni, zamanla insanı ikinci plana atarak düzenin köleliğine yol açar. “İnsanlar mutludur” söylemi, aslında insanın içini kemiren bir ifadedir. Çünkü bir duygunun hissedilebilmesi için karşıtının da var olması gerekir.

Nitekim hem psikolojide hem felsefede duyguların anlamını zıtlıklarıyla kazandığı sıkça vurgulanır. Spinoza’ya göre sevinç, üzüntü olmadan tanımlanamaz; tıpkı Freud’un mutluluğu, acının geçici yokluğu olarak görmesi gibi. İnsanın duygusu, karşısındaki gölgeden ışığını alır.

Fakat bu toplumlarda duygular artık deneyimlenmez, öğretilir. İnsanlara neyin mutluluk, neyin huzur olduğu sürekli hatırlatılır; bu hatırlatma zamanla bir öğretime dönüşür. Duygu, içsel bir yaşantı olmaktan çıkar, yerini kolektif bir onay sistemine bırakır.

Mutluluk, herkesin aynı anda aynı biçimde hissettiği, ölçülebilir bir değer haline gelir. Toplumsal ritüeller, ortak kutlamalar, bir örnek tebessümler, her sabah yinelenen “iyi olma” sloganları... Hepsisi düzenin nabzını tutar.

Hissedilmeyeni hissettiğine inandırmak, düzenin en görünmez ama en etkili kontrol biçimidir.

Ama neyse ki insan ruhu, yazılım güncellemesini hiçbir zaman tam kabul etmez; bir yerlerde hep “yeniden başlatmak istiyor musunuz?” diye soran bir pencere kalır.

Mutsuzluğu bilmeyen bir insanın “mutluyum” demesi mümkün değildir. Mülkiyeti bilmeyen mülkiyetsizliği, acıyı bilmeyen acısızlığı kavrayamaz. Kaosu, eşitsizliği, güvensizliği hiç yaşamamış birinin huzuru ve adaleti anlayabilmesi imkânsızdır.

Böyle bir toplumda “mutluluk”, “adalet” ve “eşitlik” kavramları öğretilmiş, ikna edilmiş duygulara dönüşür. Ortaya çıkan topluluk, aslında var olmanın değil, programlanmanın ürünüdür.

Bu toplumlar genellikle ortak bir modelde birleşir: mekân hep sınırlıdır — bir ada, yüksek duvarlarla çevrili bir kent ya da kimsenin bilmediği bir yerdir. Dış dünyadan kopuş, bilinmeze duyulan korkudan kaynaklanır. O yüzden her şey sterildir.

Ama steril ortamları bozacak tek şey, farkında bir bireydir. Dış dünyayı merak eden, sorgulayan o “tek toz”, bütün steril alanı kirletir.

Giysiler bile dikkat çekicidir: tek tiptir. Bu tek tiplilik, belli bir ideolojinin sessiz kanıtıdır. Baskı unsuru, en kolay yoldan böyle işler. Eşitlikten çok, görev hatırlatır. Üstelik bu tek tip giysiler yalnızca sıradan bireyler içindir; bilginler, yöneticiler ya da düzenin başındakiler farklıdır. Görkemli giysileriyle otoriteyi simgelerler.

Bütün bunlar gönüllülük temeliyle sunulur. “Herkes yaptığı işte gönüllüdür.” Bu, “iyi gösterme”nin en temel ilkelerinden biridir. Oysa başka seçeneğin olmadığı bir düzende “gönüllülük” yalnızca kandırmacadır. Bireyin sesi yavaş yavaş kısılır, düş çoğunluğun düzenine teslim olur.

İşte bu yüzden ütopya ile distopya arasında görünmez bir örümcek ağı vardır. Distopyaların ütopyalardan sonra art arda yazılmasının nedeni de budur: aşırı düzenin o toplumları nasıl yok ettiğini göstermek.

Ütopya, bunu inandırarak yapar; distopya, baskıyla. Ama her ikisinde de — biri “düzen”, diğeri “sistem” adı altında — birey hep ikincildir.

Edebiyattaki distopya ile sinemadaki distopya da bu noktada karıştırılır. Sinema genellikle “kıyamet sonrası” dünyaları anlatır; oysa edebiyat distopyası, toplumsal kontrolün incelmış biçimlerini sorgular. Bu fark göz ardı edilmemelidir.

“Ütopya dünyasında yaşamak ister misiniz?” sorusuna verdiğim tek cevap “asla” oldu.

İnsanı insan yapan özelliklerden vazgeçip “mış gibi” yaşanan bir dünyayı istetem.

“Peki, sen nasıl bir ütopya hayal ediyorsun?” dendiğinde, cevabım yoktu.

Çünkü bugünün gerçekliği içinde ütopya, zamanın düşüncesine dönüşmüş durumda. Eğer düş, içinde yaşadığımız anın izdüşümüyse, yapılması gereken şey yeni bir dünya kurmak değil, bu dünyada daha adil ve insanca nasıl yaşanabileceğini düşünmektir.

Aslında bu bir düş değil, bir zorunluluk.

Dünyada her şey, iyisiyle kötüsüyle, doğrusu ve yanlışıyla, insanla birlikte bir düzen içindedir.

Benim için önemli olan, adil ve insanca bir yaşamın mümkün olduğu bir dünyada var olabilmek.

Belki bu bile artık “ütopya” sayılıyordur.

Ama biliyorum ki insan, olmayan bir şeyi düşleyemez.

O hâlde, bugün düste var olan “yokülke”nin hiç var olmadığını kim söyleyebilir?

Belki de sistem o kadar mükemmel değildir — arada bir hata verir, ve biz o hatadan sızan ışıkla yeniden insan oluruz.

Ben ütopya düşlemiyorum; çünkü insan, olmayan bir şeyi düşleyemez.

olduğunu öne sürer. Kaos'tan¹⁶ doğan Coelus¹⁷ gibi en eski tanrılar belirsiz varlıklardır. Bunlar, daha sonra kendilerinin yerine geçen Satürn¹⁸, Okeanos¹⁹, Hyperion²⁰'un da dahil olduğu Titan soyunu²¹ meydana getirirler. Bunlar da sırayla kendi soyları, yani Olimpos Tanrıları tarafından egemenlikten uzaklaştırılırlar. Birbirini takip eden her aşamada Tanrıların niteliğinde dikkate değer bir gelişme görülür. Yaklaşan bir çöküşün belirtileriyle dehşete düşen Hyperion, "biraz teselli için" "eski annesi"nin (toprak/Gaia) üzerine uzandığında, Coelus'un evrensel uzaydan gelen sesi kulağına alçak ve ciddi bir şekilde fısıldar: "Her şeye rağmen çabala, çünkü sen yeteneklisin... Benim hayatım sadece rüzgârların ve gelgitlerin hayatıdır, rüzgârlardan ve gelgitlerden fazlasına hükmedemem ama sen yapabilirsin." Bu harika şiirden sadece birkaç parçayı, bilenlere hatırlatmak için yeterli olacak kadar burada paylaştım, ancak yenilmiş Okeanos'un yoldaşlarına yaptığı konuşmadan art arda on dize ekleyeceğim; ki bu dizeler, burada bahsi geçen evrimin bir özetini sunar:

*Gök ve Yer çok daha güzeldir, daha güzeldirler
Kaos ve kara Karanlıktan, bir zamanlar lider olsalar da,
Ve biz o Gök ve Yer'in ötesine geçer,
Daha derli toplu ve güzel bir form ve şekil sergileriz,
İradede, eylemde, özgürlükte, dostlukta,
Ve binlerce başka saf yaşam belirtisinde;
Öyle ki peşimizden de yepyeni bir mükemmellik gelir,*

16 Kaos, evrenin en ilkel halidir. Tanrıların bile ondan çıktığına inanılan derin, başlangıçtaki boşluktur. (ç.n.)

17 Roma mitolojisinde gökyüzü tanrısıdır. (ç.n.)

18 Roma mitolojisinde tarım, zenginlik ve zaman tanrısı. Yunan mitolojisindeki Kronos'un Roma karşılığıdır. Olimpos tanrıları tarafından tahttan indirilen Titanlardandır. (ç.n.)

19 Yunan mitolojisinde Uranos ve Gaia'nın oğlu, tüm dünyayı çevreleyen okyanus nehrinin kişileşmiş hali olan Titan tanrısı. Tüm nehirlerin ve denizlerin kaynağı olduğuna inanılırdı. (ç.n.)

20 Yunan mitolojisinde Işık Titanı. Kaos'tan sonra ortaya çıkan ilk tanrı kuşağı olan Titanlardan biridir. Güneş (Helios), Ay (Selene) ve Şafak'ın (Eos) babasıdır. (ç.n.)

21 Yunan mitolojisinde Gaia (Toprak) ve Uranos'un (Gökyüzü) çocukları olan on iki güçlü tanrıdan oluşan ilk kuşak. Olimpos tanrılarından önceki hüküm süren varlıklardı. (ç.n.)

Bizden doğan, güzellikte çok daha üstün bir güç,
Ve bizi aşmak vardır yazgısında, biz geçerken
O eski Karanlığı ihtişamla.

Şiirini, "İşte gerçek bu, izin verin de merheminiz olsun," diyerek bitirir. Şiiri, eski Yunanlıların ilkel evrenbilimine dayanan soylu bir tasarıdır.

Ütopya Edebiyatı ve Düşünce Sistemindeki Temel Eserlerin Kısa Bir Kronolojisi

- MÖ 370-360 civarı : Platon, *Devlet*
100 civarı : Plutarkhos, *Lykurgos'un Hayatı*
1516 : Thomas More, *Utopia*
1605 civarı : Joseph Hall, *Mundus Alter et idem* [Öteki ve Aynı Dünya]
1619 : Johann Valentin Andreae, *Christianopolis*
1623 : Tommaso Campanella, *Güneş Ülkesi*
1626 : Francis Bacon, *Yeni Atlantis*
1638 : Francis Godwin, *The Man in the Moone* [Ay'daki Adam]
1641 : Gabriel Plattes, *A Description of the Famous Kingdom of Macaria*
[Meşhur Macaria Krallığının Tasviri]
1648 : Samuel Gott, *Nova Solyma* [Yeni Kudüs]
1652 : Gerrard Winstanley, *The Law of Freedom in a Platform: Or True Magistracie Restored* [Bir Platformda Özgürlük Hukuku: Yahut Hakiki Adalet Sağlanırken]
1653-94 : Francois Rabelais, *Gargantua and Pantagruel*
1656 : James Harrington, *The Commonwealth of Oceana* [Oceana Uluslar Birliği]
1657 : Cyrano de Bergerac, *Histoire Comique Contenant les Etats et Empires de la Lune* [Ay'daki Devletlerin ve İmparatorlukların Gülünç Hikayesi]
1666 : Margaret Cavendish, *The Description of a New World, Called the Blazing World* [Alevli Dünya Adındaki Yeni Bir Dünyanın Tasviri]
1668 : Henry Neville, *The Isle of Pines* [Çam Adası]
1675 : Denis Vairasse, *The History of the Sevarites or Sevaramhi* [Sevarites veya Sevaramhi Tarihi]
1676 : Gabriel de Foigny, *The Southern Land Known* [Bilinen Güney Ülkesi]
1699 : Francois de Salignac de la Mothe Fenelon, *The Adventures of Telemachus* [Telemakhos'un Serüvenleri]
1719 : Daniel Defoe, *Robinson Crusoe*
1726 : Jonathan Swift, *Gulliver'in Seyahatleri*
1737 : Simon Berington, *The Adventures of Sig. Gaudentio di Lucca* [Senyor Gaudentio di Lucca'nın Maceraları]
1751 : Robert Paltock, *The Life and Adventures of Peter Wilkins* [Peter Wilkins'in Hayatı ve Maceraları]
1756 : Edmund Burke, *A Vindication of Natura/Society* [Doğal Toplumun Gerekçelendirilmesi]
1759 : Samuel Johnson, *Rasselas*
1762 : Saralı Scott, *Millenium Hall* [Bin yıl Konağı]
1764 : Uames Burgh], *An Account of the First Settlement ... of the Cessares* [Cessares'teki ilk Yerleşimin, Yasaların, Yönetim Biçiminin ve Asayişin Anlatısı]
1771 : Louis-Sebastien Mercier, *Memoirs of the Year Two Thousand Five Hundred* [İki Bin Beş Yüz Yılı Günlükleri]
1772 : Denis Diderot, *Supplement to Bougainville's "Voyage"* [Bougainville'in "Yolculuğuna" Ek]
1793 : William Godwin, *Enquiry Concerning Political Justice* [Siyasi Adalet üzerine Bir

İnceleme]

- 1795 : Thomas Spence, *Description of Spensonia* [Spensonia'nın Tasviri]
1798 : Thomas Robert Malthus, *Essay on Population* [Nüfus Üzerine Araştırma]
1808 : Charles Fourier, *Theory of the Four Movements* [Dört Hareketin Teorisi]
1811 : James Henry Lawrence, *The Empire of the Nairs* [Nairlerin İmparatorluğu]
1818 : Mary Shelley, *Frankenstein*
1826 : Mary Shelley, *Son İnsan*
1827 : Charles Fourier, *The New Industrial World* (Yeni Sanayi Dünyası)
1836-44 : Robert Owen, *The Book of the New Moral World* [Yeni Ahlaki Dünyanın Kitabı]
1840 : Etienne Cabet, *Voyage en Icarie* [İkarya'ya Yolculuk]
1848 : Kari Marx ve Friedrich Engels, Komünist Manifesto
1852 : Nathaniel Hawthorne, *The Blithedale Romance* [Blithedale Aşk Hikayesi]
1864 : Jules Verne, *Dünyanın Merkezine Seyahat*
1871 : Edward Bulwer-Lytton, *The Coming Race* [Gelecek Irk]
1872 : Samuel Butler, *Erewhon*
1880 : Mary Bradley Lane, *Mizora*
1888 : Edward Bellamy, *Looking Backward 2000-1887*[Geçmişe Bakış 2000-1887]
1890 : Theodor Hertzka, *Freiland* [Özgür Ülke]
1890 : William Morris, *News from Nowhere* [Hiçbir Yerden Haberler]
1890 : Ignatius Bonnelly, *Caesar's Column* [Sezar'ın Sütunu]
1895 : H.G. Wells, **Zaman Makinesi**
1896 : H.G. Wells, *Dr. Moreau'nun Adası*
1898 : H.G. Wells, *Dünyaların Savaşı*
1901 : H.G. Wells, *The First Men in the Moon* [Ay' daki İlk İnsanlar]
1905 : H.G. Wells, *A Modern Utopia* [Modern Bir Ütopya]
1905 : Gabriel Tarde, *Underground Man* [Yeraltı İnsanı]
1908 : Jack London, *Demir Ökçe*
1915 : Charlotte Perkins Gilman, *Kadınlar Ülkesi*
1916 : Charlotte Perkins Gilman, *With Her in Ourland* [Onunla, Bizim Ülkemizde]
1923 : H.G. Wells, *Men Like Gods* [Tanrı gibi İnsanlar]
1924 : Yevgeny Zamyatin, **Biz**
1930 : Olaf Stapledon, *Last and First Men* [Sonuncu ve İlk İnsanlar]
1932 : Aldous Huxley, **Cesur Yeni Dünya**
1933 : H.G. Wells, *The Shape of Things to Come* [Olacakların Habercisi]
1937 : Katharine Burdekin, *Swastika Geceleri*
1948 : B.F. Skinner, *Walden Two* [Walden İki]
1949 : George Orwell, *1984*
1953 : Ray Bradbury, *Fahrenheit 451*
1954 : William Golding, *Sineklerin Tanrısı*
1958 : Aldous Huxley, *Cesur Yeni Dünyayı Ziyaret*
1962 : Aldous Huxley, *Ada*
1962 : Anthony Burgess, *Otomatik Portakal*
1970 : Ira Levin, *This Perfect Day* [Bu Kusursuz Gün]
1974 : Ursula Le Guin, *Mülksüzler*
1975 : Joanna Russ, *Dişi Adam*
1975 : Ernest Callenbach, *Ecotopia* [Ekotopya]
1976 : Marge Piercy, **Zamanın Kıyısındaki Kadın**
1986 : Margaret Atwood, *Damızlık Kızın Öyküsü*
1987 : Iain M. Banks, *Consider Phlebas* [Phlebas'ı Düşün]
1992-6 : Kim Stanley Robinson, *Mars Üçlemesi*
1996 : Jack Halperin, *The Truth Machine* [Doğruluk Makinesi]
1997 : Ronald Wright, *A Scientific Romance* [Bilimsel Romans]
2000 : Brian Aldiss, *White Mars* [Beyaz Mars]
2003 : Margaret Atwood, *Antilop ve Flurya*
2005 : Kazuo Ishiguru, *Beni Asla Bırakma*
2007 : Chuck Palahniuk, *Çarpışma Partisi*
2009 : Margaret Atwood, *Tufan Zamanı*

2. (31) buluşma: 29 kasım 2025; cumartesi, 13.00-17.30

okunacak kitaplar:

- * **ada** (aldous huxley, çeşitli, 347 sayfa)
- * **cesur yeni dünya** (aldous huxley, çeşitli, 154 sayfa)
- * **cesur yeni dünyayı ziyaret** (aldous huxley, ithaki, 154 sayfa)

konuşma temaları:

- * ütopyaların ele aldıkları temel konular ve izlekler nelerdir?
- * neden bunlar seçilir?
- * ütopyalar “propaganda” ya da “eleştiri” metinleri midir? neden ve nasıl?

3. (33) buluşma: 20 aralık 2025; cumartesi, 13.00-17.30

okunacak kitaplar:

- * **kızıl yıldız - 1** (alexandr bogdanov, yordam kitap, 161 sayfa)
- * **kızıl yıldız-2 mühendis menni** (alexandr bogdanov, yordam kitap, 161 sayfa)

konuşma temaları:

- * insanlar nasıl bir dünya, toplumsal ve bireysel yaşam hayal eder?
- * eşitlik, özgürlük, barış ve demokrasi gerçekleştirilebilir olgular mıdır?
- * insanlar/yazarlar/düşünürler ütopyaları aslında eksiklerini, yetersizliklerini görmek için mi yazarlar?

4. (35) buluşma: 24 ocak 2026; cumartesi, 13.00-17.30

okunacak kitaplar:

- * **biz** (yevgeni zamyatin, versus yayınları, 249 sayfa)
- * **biraderim aleksey'in köylü ütopyası ülkesine seyahati** (aleksandr çayanov, Ayrıntı Yayınları, 155 sayfa)

konuşma temaları:

- * kentli / köylü olmak, doğada / teknokentye yaşamak, eğitilmiş / bilgisiz olmak ütopya kurmak oluşturmak açısından farklı tutumları gündeme getirir mi?
- * ütopya aslında bir varolamama endişesini mi yansıtır?

5. (37) buluşma: 28 şubat 2026; cumartesi, 13.00-17.30

okunacak kitaplar:

- * **düz ülke** (edwin a. abbot, muhtelif, (sola yayınları), 100 sayfa)
- * **ekotopya** (ernest callenbach, agora kitaplığı, 240 sayfa)

konuşma temaları:

- * tek boyutlu ve çok boyutlu düşünme ve davranma dünyayı, toplumu ve kendimizi şekillendirme açısından farklılıklar yaratır mı?
- * ütopyalar aslında bir “eğitim/öğrenme” faaliyeti midir?
- * başka türlü olma ihtimâli ve düşüncesi insanın yaşamını nasıl etkiler?
- * korkular, kaygılar, mutluluk talebi, insani duyguların değiştirme konusundaki etkisi ya da gücü nedir?

6. (39) buluşma: 28 mart 2026; cumartesi, 13.00-17.30

okunacak kitaplar:

- * **dağı yerinden oynatmak - üçleme-1** (charlotte p. gilman, cem yayınevi, 172 sayfa)
- * **kadınlar ülkesi - üçleme-2** (charlotte p. gilman, otonom yayıncılık, 240 sayfa)
- * **bizim ülkemiz - üçleme-3** (charlotte p. gilman, otonom yayıncılık, 279 sayfa)

destek, seçenek kitaplar:

- * **damızlık kızın öyküsü** (margaret atwood, afa, ithaki, 340 sayfa)
- * **kadınlar ülkesi** (gioconda belli, sel yayınları, 279 sayfa)

konuşma temaları:

- * ütopyalarda kadının yer alma biçimleri ve nedenleri
- * kadın ütopyaları?
- * erkeksiz bir toplum ütopyik ya da distopik olarak varolabilir mi?

7. (41) buluşma: 25 nisan 2026; cumartesi, 13.00-17.30

okunacak kitaplar:

- * **zaman makinesi** (h. g. wells, çeşitli (ithaki), 125 sayfa)
- * **dünyaların savaşı** (h. g. wells, çeşitli (ithaki), 218 sayfa)
- * **aya giden adam** (h. g. wells, çeşitli (bozdağ), 128 sayfa)
- * **görünmez adam** (h. g. wells, çeşitli (ithaki), 205 sayfa)

konuşma temaları:

- * ütopya, bilim kurgu, fantastik ve masalın sınırları
- * hayal gücü, bilim, arzu/istek, gerçeklik ve düş ilişkisi, bilinçdışımızın yaratılardaki rolü?
- * ütopyaların özellikle psişik bozuklukları saptama, ortaya çıkarma ve tedavi etme yanı var mıdır?
- * tıbbın ütopyaadaki rolü ve ilişkileri

8.(43) buluşma: 23 mayıs 2026; cumartesi, 13.00-17.30

okunacak kitaplar:

- * **erewhon** (samuel butler, kyrios, 232 sayfa)
- * **gelecekte anılar / haberler** (william morris, çeşitli (ayrıntı), 271 sayfa)

konuşma temaları:

- * değişimi nasıl algılarız, değişimi ister miyiz, değişime nasıl uyarız?
- * ütopya edebiyatının geleceğe etkisi var mıdır, varsa nedir, nasıl etki eder?

Şehir'den Devlet'e Ütopya Yazını

Mehmet Ali Kılıçbay, Leviathan'a (Thomas Hobbes) yazdığı önsözde şöyle diyordu: "Her ütopya, bir cennet veya bir cehennem senaryosudur ve modelini haritada terra incognita diye gösterilen yerlerden alır" Yani bilinmeyen yerler. "16.Yy'ın terra incognitası Amerika olmuştur, tıpkı önceki yüzyıllarinkilerin bilinmeyen Asya olduğu gibi"... O sebeple keşifler çağı olarak anılan 15 ve 16. Yy'da Avrupalılar için Asya ve Amerika terra incognita olmuştur.

Neil McWilliam ise "Marx ile Engels, 1848'de ütopyacılık üzerine yaptıkları yorumlarda bu tür özelemleri küçümserler. Saint-Simon ve Fourier'yi proletaryayı 'tarihte hiçbir inisiyatif üstlenmemiş ya da bağımsız hiçbir siyasi hareket yürütmemiş bir sınıf' olarak görmekte suçlarlar." diye ifade etmektedir (Sanat Ütopya: Mutluluk Hayalleri, İletişim Yayınları, 1. Baskı, 2011, s. 29)

Ama bunlardan en çok tasavvur edileni ada ütopyaları. Keşif bekleyen daha öteki topraklar bilhassa adalar Avrupalı yazarların birer ütopya konusu idi.

Robinson Crusoe'yu çocukluğumda okumuştum. O romanın bir adada geçen hikâyesi bir ütopyadan çok bir hakikate dayanıyordu ve ilk İngiliz realist romanı (1719) kabul edilmekteydi. Issız bir adaya düşen uygar bir insanın, gemici Alexander Selkirk'in 25 yıl birkaç araçla doğayla mücadelesini anlatıyordu. Sonra J.Swift'in bir başka ünlü ada hikâyesi de Gülliver'in Gezileri idi: Cüceler Adası (Lilliput) ve devler ülkesi (Brobdingnag) maceraları... Jules Verne'in Esrarlı Ada'sı, R.Louis Stevenson'un Defîne Adası gibi fantastik öyküler de ütopyik yazın içinde kısmen yer bulmuşlardı.

En bilinen iki ada hikâyesi Platon'un aktardığı Atlantis ve F.Bacon'un yazdığı Yeni Atlantis'ti.

Antikçağ ütopyaları arasında Phales, Hippodamos, Aristophanes, Euhemeros ve Lukianos yer alır. Bunların arasında yine bir ada ütopyası olarak Euhemeros'un Hiera Adası da dikkat çekmektedir. Kralsız, eşitlikçi ve emekçi bir toplumsal düzen (Panchaea) önerilmektedir.

Platon efsanesinde bir tepeyi karadan ayırıp büyük bir ada meydana getirmiş onu da çemberler şeklinde 5 parçaya ayırarak Atlantis'i tasarlamıştı. Ancak bolluk ve zenginleşme ile giderek yozlaşan ada halkı iktidar hırsı ile beraber bilgeliğin dışına çıkarak yok olup gitmiştir.

Platon Atlantis'ten sonra önerdiği ikinci devlet modelini Sparta ve Atina'nın dağılmasına karşılık Yunanistan için bir siyasi öneri olarak yazmıştır: Devlet... Platon Devlet (Politeia) adlı eserde filozofların yönetimindeki bir devlet şekli önermiştir.

Devlet ile beraber başka bir antikçağ ütopyası olan Jambulos'un Güneş Adaları da yine yüzyıllar boyu ütopyacılar için esin kaynağı olmuştur.

Tommaso Campanella ise Güneş Ülkesi'nde, "İnsanları doğru ve yüksek düşünceler yönetmiyor. Dünyaya felaketleri bile mutluluk diye adlandıran kötüler hâkimdir." diyordu (Güneş Ülkesi, Kaynak yayınları, 2.Baskı, s.87). İlkel insanlar öldürmeyi savaşta bilmiyorlar, adalarında sakin ve doğayla barışık olarak yaşıyorlardı.

Daha birçok ada ütopyası var elbette fakat en çok bilinen ya da benim adlarına en sık rastladığım ütopyalardır bunlar.

Teorik olarak anlatı (metin) özelliği taşıyan ütopyaların uygulama alanı ise mimarlık tasarımlarıdır yani kentsel uygulamalar. Bu alandaki önemli kaynaklardan bir tanesi de 2001 yılında yayınlanan "20.Yy Kenti" dir. Bu kitap Wright, Howard ve Cobusier'in 20.Yy kent ütopyelerine yer verir (s. 107-126) Kooperatif-sosyalist, decentrist ve sendikalist yönelimli olarak ifade ettiği bu üç plancının tasarımlarının sonuçlarına dayalı olarak Robert Fishman, "Üçü de kentsel tasarıma devrimci bir coşku getirdi" demektedir. Aynı kitapta Avrupa dışında kalan kentleri sınıflandıran Gideon Sjoberg'in feodal yani aristokratik kentlerle ilgili tanımlamalarına yer veriliyor. Sjoberg'e göre Asya ve Afrika'daki örnekler bakıldığında bu kentler belirli nitelikler gösteriyor: Tutucu, yeniliğe direnen, dinci ve gelenekçi değerlere göre örgütlenmiş durağan bir katı sınıf yapısıdır... Max Weber, Şehir (Die Stadt)'de aristokratik şehirlerin yani kral ve soylu çevresinin mülkiyetindeki kentlerden sonraki kentsel yapının, burjuvazinin mesleki işbölümü ve örgütlenmeyle ticari ve hukuki haklar (siyasal ve sosyal) kazanmasının sonucu ortaya çıktığını ifade eder. Büyük Özgürlük Fermanı (Magna Carta Libertatum) kralın yetkilerinin sınırlandırılmasını sağlamıştı. Günümüz hukuk sisteminin temellerinin atıldığı tarih 1215'tir... Akın Sevinç ise ayrı türler olarak ele alınan sosyal ve mimari ütopya alanlarını mimarlık alanındaki mesleki bilgisini de katarak farklı disiplinlerdeki örnekleriyle bir bütün olarak ele almaya çalışıyordu (Ütopya: Hayali Ahali Projesi, Okuyan Us Yayın, 2004).

Annalee Newitz ve Emily Stamm, 19.Yy ve 20.Yy'da tasarlanmış belli başlı ideal şehir örneklerini "Gerçekleşmemiş 10 Ütopya Şehir" başlığı altında ele almışlardı. Bunlar, vegeteryan aktivist Henry Clubb tarafından 1856'da tasarlanan konutlara en fazla ışığın girmesini sağlayan "Sekizgen Kent", Fransız Mimar Le Corbusier'in çatılarında bahçelerin olduğu gökdelenlerden oluşan Makine Şehri "Villa Radiuse", 1902'de toplumsal reformcu Ebenezer Howard'ın tasarısı "Bahçe Şehir", 1932'de Frank Lloyd Wright'ın tasarladığı kır kentler "Broadacre Şehir", Albert Speer'in Berlin için tasarlanan dev bina ve geniş bulvarlardan oluşan "Germany Anıtsal Kenti", Henry Ford'un 1930'larda Amazon'da denediği "Fordistan", Buckminster Fuller'in Tokyo için tasarlanan gökyüzünde yüzen şehirleri "Stars", 1947'de Life Dergisi'nde yayınlanan nükleer geçirmez ulusal arazi kullanım planı "Atomurbia", Alaska için tasarlanan tamamı kapalı şehir "Seward'ın Başarısı" ve G.Koreli mimarlarca tasarlanan iklimden iletişime her şeyin bilgisayarlarla kontrol edileceği "Akıllı Şehir Songdo"dur (Çeviren Özlem Katsöz, Yeşil Gazete, 8 Ocak 2014).

Sonraki yıllarda ütopya yazını üzerine oldukça fazla sayıda yapıt dilimize kazandırıldı. Say Yayıncılık ve Kaynak Yayınları 7'şer kitaplık bir ütopya kitapları dizisi yayınlamıştır.

Say Yayınları'nın ütopya dizisi için kaleme aldığı "Ütopya ya da Başka Bir Dünyanın Olabilirliği Üzerine" başlıklı giriş yazısında Mustafa Hazım Bayka, ütopyalardan genel olarak söz ederken, "Evrensel mutluluk, eşitlik ve özgürlük idealleri, sınıfsal baskılar ve sömürü altında yaşayan toplumların düşlerini süslemiş ve giderek insanlığın bir Altın Çağ dönemi yaşadığı üzerine bir kanının doğmasına yol açmıştır" diyordu.

Kaynak Yayınları ayrıca bilhassa Tanzimat sonrası dönemde kaleme alınmış ütopik yazıları biraraya toplayarak Türk Ütopyaları adıyla yayınladı. Kitapta yer alan Hüseyin Cahit Yalçın'ın

Hayat-ı Muhayyel'i (Hayal Edilmiş Hayat) ondan önceki ütopyaların birçoğunda görüldüğü gibi uzak diyara, korunaklı bir adaya yerleştirilmişti. Yeşil bir yurt olarak tasavvur edilen adada özgürlük kanaatkârlık ve demokratik kurallar (müşterek yaşam ve kardeşlik) geçerli idi. Yalçın'ın, kitabında aktardıklarıyla sosyalist düşüncelerden, Jambulos'un Güneş Adaları ve J.J.Rousseau'nun ilkel yaşama ilişkin fikirlerinden etkilendiği görülmektedir...

Platon, T.More, Campanella, R.Owen, Fourier, S.Simon, Louis Blanc, Proudhon, Marx ve Engels gibi isimler sosyalizmin yani kollektif mülkiyetin, üretim araçlarının müşterek paylaşımının, toplumculuk ve eşitlikçilik fikrinin savunucusu oldular. Fransa'da Fourier ve S.Simon'un devrimci görüşlerini öncü ütopyacı sosyalist Robert Owen, 1816'da İngiltere'deki New-Lanark fabrikasında J.Locke'un insan-çevre ve J.J.Rousseau'nun toplumsal sözleşme teorilerini geliştirerek çalışanlarına uygulamak istedi. Robert Owen'a göre din, burjuva aile yapısı ile özel mülkiyet krizin ana nedeni idi.

Farabi 872-950 yılları arasında yaşamış bir Türk-İslâm filozofuydu. El-Medinetü'l-Fazıla (İdeal Devlet Yurttaşlarının Görüşlerinin Ana İlkeleri)'de bir başkanın erdemlerini sayar. Kitap İslâm ve Yunan felsefesini (Platon ve Aristo) uzlaştırmaya çalışmıştır. Kısaltılmış adıyla "Arâ" diye nitelendirilen kitabın 910-912 yılları arasında yazıldığı belirtilmektedir (Çeviri Prof. Dr. Ahmet Arslan, Divan Kitap, 2013, 5.Baskı).

François Rabelais, 1532'den itibaren "Gargantua" karakteriyle tanınan ortaçağ skolastik düşüncesini batıl inançlarını eleştiren önemli bir klasik ütopyik yapıt serisi ortaya koydu.

Thomas Hobbes 1651'de Ütopyacılar Çağı olarak tanımlanan bir dönemde ona benzeyen başka bir yapıt ortaya koymuştur. Hobbes de kilise ve ortaçağ fikrini eleştiriyor, İngiltere'de cumhuriyete geçilmesinden hemen sonra kaleme aldığı Leviathan adlı yapıtta bir kralda cisimleşen kılıçlı ve meşaleli bir gücü (Commonwealth) ulus-devleti, kutsal kent-devletin yerine koyuyordu.

Geleceğe ilişkin ütopyalardan biri de Edward Bellamy'nin Geçmişe Bakış adlı ütopyasıdır. Roman kahramanı Julian West 1887'de hipnozla uykuya dalar 113 yıl sonra 2000'de Boston kentinde uyanır. Ordusu bulunmayan, eşit ve ortak bir düzen içinde bulur kendisini. Çalışma saatleri kısa olan bu zamanda artık para yerine kartlar kullanılmaktadır. Bu kartlarla ortak alışveriş edilen merkezlerden alınan her şey evlere pnömomatik tüneller vasıtasıyla ulaştırılmaktadır. Bellamy, 1888'de kaleme aldığı romanda aristokrasiyi ve sınıfları eleştirmektedir. Makineleşme ve kentleşmeyle çalışmak da mutluluk olmaktan çıkmış, her şey denetim altına alınmıştır.

William Morris'in Gelecekte Anılar romanında (1890) ise bu defa William Guest isimli bir kahraman kendini 2012'de bulur. Devrim olmuş Londra değişmiştir. Taşraya dönüşmüş kentte Dick adında devrime ilgi duyan yaşlı bir tarihçiyle gezerler. Karl Marx ve John Ruskin'in eserlerinden bolca etkilenen bu eşitlikçi toplum ütopyasında, ulusa paraya yer yoktur. Herkes dilediği bir işte çalışır, üretilen her şeyi eşit biçimde paylaşır; özel mülkiyet yoktur, herkes için yeteri kadar yiyecek ve giyecek vardır; kişisel özgürlük ile huzur bu ütopyanın temelini oluşturur.

Morris, devletin yok olup gittiği ve her topluluğun kendi işlerini özgürce yürüttüğü bir ülke tasvir etmektedir. Clive Wilmer, Ayrıntı Yayınları'ndan çıkan baskıda yer verilen "Bibliyografik Not" başlıklı yazısında William Morris'in bu kitabı üzerine "Gelecekte Anılar öncelikle bir memnuniyetsizliğin ifadesidir. Hikâye daha iyi bir dünyanın mümkün olduğunu vurgular." der. (Ayrıntı Yayınları, S.256)

Ayrıntı Yayınları'nın 2002'de Gelecekte Anılar olarak yayınladığı kitap Say Yayınları tarafından da 2011'de orijinal isminin çevirisiyle Hiçbir Yerden Haberler (News From Nowhere) olarak yayınlanmıştır.

Egemenliğin üç temel unsuru coercion denem emretme gücü (hukuksal), zor kullanma gücü (polis ve asker) ve parasal güçtü (maliye, vergi, kamusal harcamalar). Ursula K.Le Guin

romanlarında hiçbir otorite ve hiyerarşiye yer verilmeyen bir toplumsal düzen (anarşist ütopya) işler. Başyapıtı sayılan Mülksüzler için, "Romanım Mülksüzler, kendilerine Odocu diyen küçük bir dünya dolusu insanı anlatıyor. Odoculuk anarşizmdir. Eski Taocu düşüncede öngörülen, Shelley ve Kropotkin'in, Goldmann ve Goodman'ın geliştirdiği biçimiyle. Anarşizmin baş hedefi, ister kapitalist isterse sosyalist olsun, otoriter devlettir; önde gelen ahlakî ve ilkesel teması ise işbirliğidir (dayanışma, karşılıklı yardım). Tüm siyasal kuramlar içinde en idealist olanı anarşizmdir; bu yüzden de bana en ilginç gelen kuramdır." demiştir. Le Guin, amacını "Anarşizmi daha önce yapılmamış bir şekilde romanda somutlaştırmak" olduğunu ifade ederek Mülksüzler'i yazarken etkilendiği Amerika'da anarşizmin öncüsü saydığı yazar Paul Goodman'a ithaf ediyordu...

"Sanayi Sonrası Ütopiyalar" (1987) adı altında ele alınan kuramcılar da yeni bir toplumsal düzen için pratik uygulanabilir (protopya) önermiyorlar. Çoğu gelecek için hala umutlu ama ciddi bir ütopyaları yok. Bahro, Gorz, Jones ve Toffler, bu dört sanayi sonrası ütopist kuramcı en azından anti kapitalist yeni toplumsal ilişkileri üstü kapalı biçimde savunuyorlar (Sanayi Sonrası Ütopiyalar, Boris Frankel, 1991, Ayrıntı Yayınları).

Ernest Callanbach'ın 1975'te yazdığı Ekotopya adlı roman tüm sistemleri ekoloji üzerine kurulmuş bir toplumun 1999'daki yaşamlarının anlatıldığı ilk çevreci ütopya örneği oldu.

Mazdek (6. Yüzyıl ortaları) reformları da birçok yönüyle bir sosyal devrim olarak nitelendirilebilir ve erken komünizm örnekleri arasında verilebilir. Babek Hürremi İsyanıyla (816-838) gelişen hareket aynı zamanda sembolik olarak kızıl elbiseler giymelerinden ötürü "Kızıllar - Kızıl giyinenler" adını taşımaktadır.

Onedio Kolonisi 1848-1880 de komünist ilkelere dayalı dinsel ve sosyal bir topluluk (New York) olarak yaşamlarını sürdürdüler. Ann Lee'nin 1736'da İngiltere'de kurup New York'a taşıdığı "Shaker" adlı mezhep de komünal bir yaşam tarzıyla bilinmekte idi.

Thomas Münzer'in hazırladığı 12 maddelik bildiri de (1525) ütopya tarihi açısından önemli bir köylü komün hareketi olarak dikkat çekmektedir. Dinsel kaynaklı görünse de devrimci bir hareket olarak gelişmiştir. Tanrı ve İncil buyruklarının hasebiyle eşitlikçi, özgür ve adaletli bir toplumsal düzenin kurulmasını öngörmüştü...

Göksel ütopyalar bilim kurgu türünde romanlar olarak tanımlanıyor. Bunlar arasında Savinien Cyrano de Bergerac'ın Öteki Dünya (1657), Aleksandr Bogdanov'un Kızıl Yıldız (1908), Robert Heinlein'in Yaban Diyarlardaki Yabancı (1961), John Scalzi'nin Yaşlı Adamın Savaşı (2005) dilimize çevrilen yapıtlar arasında sayılabilir.

Le Corbusier bazı yerleşim projelerine "İçinde yaşanacak makineler" adını vermişti. Etkili bir devletle endüstriyel bir girişimi benzeş saymıştı.

Samuel Butler'in 1872'de yazdığı distopya roman Erewhon, makinelerin insan üzerinde egemen konuma geçeceğinden söz eden ilk kitap olma özelliği taşımaktadır. Butler, İngiliz Viktorya dönemini suç, ceza ve din yönünden eleştirir.

Bizde ilk çocuk bilim kurgu romanı sayılan Selma Mine'nin "Uzay Yolu" 1973 yılında basılmıştır.

Yakın gelecekteki ütopyaların birçoğu karamsardı ve birer distopyaya dönüşüyordu. H. Wells'in Zaman Makinası, Aldoux Huxley'in Cesur Yeni Dünya, George Orwell'in 1984, Edward Morgan Forster'in bilim-kurgu öyküsü The Machine Stops bunlar arasında sayılabilir. Dünya'nın geleceği ile ilgili distopyalar arasında Lois Lowry'nin Seçilmiş Kişi (1993), Philip Reeve'in Yürüyen Kentler (2001) serisi Cormac McCarthy'nin Yol (2006) adlı kitapları da sayılabilir.

TAMER UYSAL

10.04.2023
